

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Knihovna Samostatnosti.

Sbírka poučných spisů a pojednání o otázkách časových.

SVAZEK VII.

ANTONÍN HUBKA:

Čechové v Dolních Rakousích.

V Praze 1901.

Čechové v Dolních Rakousích.

Studie z cest.

✳

Píše

ANTONÍN HUBKA.

—— (Knihovny Samostatnosti sv. 7.) ——

✳

V PRAZE 1901.

Nákladem „Tiskového a vydavatelského družstva „Samostatnost", zapsaného společenstva s obmezeným ručením v Praze".

Tiskem J. Paka v Kolíně.

Chystal jsem se na cestu do Dolních Rakous již po několik let. Rád bych byl především prozkoumal obce, které pod Třeboňskem osazeny jsou českým lidem a pojí se k našemu království, a přál jsem si z vlastního názoru poznati, pokud asi lze na český živel v Dolních Rakousích spoléhati v našem existenčním boji. Loni se konečně má žádost uskutečnila. Ale hned zpředu musím prohlásiti, že dojmy, jež jsem si přinesl, nikterak nejsou radostné. Nebylo mi ovšem možno v době pěti neděl — na něž jsem pro omezenost své dovolené musil výlet svůj zkrátiti — prozkoumati důkladně kraj i lidi, jak bych si byl přál. Přece však seznal jsem mnohé věci, které, myslím, i pro širší veřejnost nebudou bez zajímavosti. Líčení poměrů převzal jsem z úst místních znalců, jen lituji, že nemohu pro neznalost podřečí zvláště z kraje Valčického podati všeliké rozpravy v původním znění.

* * *

Český živel vystupuje hlavně v trojím území Dolních Rakous. Prvé pojí se k jihu českého království u Kaplicka a Třeboňska; obsahuje dvě farnosti a prostírá se až do Cmuntu. Druhé tvoří Vídeň a obce pod Vídní, třetí pak se rozkládá při hranici uhersko-moravské od Suchých Krut až k Hlohovci. Jinak jsou Češi roztroušeni téměř po všech obcích Dolních Rakous. Sešel jsem se s nimi skoro všude. V nejbídnějších, nejvíce zastrčených hospůdkách, téměř vždycky k českému pozdravu přihlásil se ke mně nějaký český krajan, větším dílem zedník, dělník, krejčovský nebo obuvnický tovaryš.

S těmito roztroušenými jednotlivci, třeba tu a tam tvořili větší kolonie, dá se na ten čas těžko počítati. Je to ubohý, chudý a závislý lid, který — zůstane-li v Rakousích — v druhém, třetím pokolení jistě propadne germanisaci. Chci tedy o takovýchto koloniích zmíniti se jen tam, kde jsem u nich našel něco zajímavějšího, a hlavní zřetel obrátím pouze k oněm třem uvedeným krajům, v nichž živel český vystupuje souvisleji.

I. Čechové od království k Vídni.

V bývalé župě Vitorazské, jež patřívala k českému království, dnes jazyk český je domovem téměř již jen v obcích, kupících se kolem far v Rabšachu a v Německém. Jsou to především tyto obce v okresu Skřemelickém, které dle úředního sčítání lidu v l. 1880 a 1890 měly mezi svým obyvatelstvem:

	Čechů r. 1880,	r. 1890,	Němců r. 1880,	r. 1890
Rabšach (Rottenschachen)	1628,	1390,	171,	509
Schwarzbach	619,	—	32,	692
Gundšachy	287,	—	31,	298
Halamky (Witschkoberg)	394,	—	15,	449
Německé (Beinhöfen) . .	590,	530,	23,	67
Lomy (Brand)	9,	24,	1742,	1828
Cmunt (Gmünd)	268,	24,	2166,	2297
Böhmzeil	387,	239,	1139,	1268
Velenice (Wielands) . .	130,	583,	263,	944
Kottinghörmanns . .	12,	15,	410,	404
Skřemelice (Schrems) .	35,	2,	2090,	2235

Mimo to napočteni byli ještě v několika obcích jedinci, tak že celý okres Skřemelický čítal dle úředního sčítání: Čechů: r. 1880: 4429, r. 1890: 2826; Němců: r. 1880: 24.751, r. 1890: 26.807.

První obec, k níž jsem na své pouti zaměřil, bylo sídlo fary Rabšach, dle úředního sčítání rozhodnou většinou německé. Hned na hranicích našel jsem charakteristickou známku pečlivosti dolnorakouské samo-

správy. Most za Františkovem na samých hranicích patří z poloviny do Čech, z poloviny do Dolních Rakous. Rakouská polovina je velmi spořádána a čistě upravena, ale česká polovina je takořka na spadnutí. Rozdíl každému již zdaleka bije do očí. V Rabšachu na pěkně upravené návsi jsem německého hovoru vůbec neslyšel. Ať jsem přišel ke kterékoli skupině osadníků, všude bavili se jen česky, pozdravovali jen česky a pokřikovali na sebe českým jazykem. Skutečných Němců v Rabšachu dle úsudku tamních kněží není ani plné sto, vše ostatní jsou české rodiny.

Rabšach má pětitřídní školu s jednou pobočkou. Z více než 300 školních dětí najdou se v každé třídě 2—3 děti, jichž obcovací řečí doma jest němčina; všecky ostatní jsou české. Němců, kteří by česky nerozuměli, je poskrovnu, jsou to jen jednotlivci, jeden učitel, pak hajný a několik jiných. Učitelé ostatní mluví obstojně česky, také učitelka — rozená Polka — mluví česky. V nižších třídách nemohou si učitelé pomoci: chtějí-li, aby jim děti rozuměly, musejí s nimi hovořiti česky. Školní úřady snaží se sice vyučování českým jazykem co nejvíce obmeziti, ale zakázati je úplně si netroufají, neboť takový zákaz byl by zcela marný. Z nutné potřeby musilo povoliti též ministerstvo vyučování, aby se smělo k dorozumívání ve škole užívati českého jazyka. Náboženství učí se, zvláště v nižších třídách, dosud česky, ač i tu čeští kněží mnohou trpkou chvíli vystojí za to, že k českým dětem česky promlouvají. Lid si přeje, aby aspoň náboženství bylo i na dále vyučováno jen česky. Dříve byly školy utrakvistické, učebnice tiskly se české a německé, ale to před 26 léty zakázáno a zrušeno.

V Rabšachu je pěkný, úpravný kostelíček a v něm křižová cesta jen s českými nápisy. Kázání a bohoslužebné modlitby dějí se po tři neděle česky, čtvrtou neděli německy, též rozličné ohlášky. Charakteristické jest, že si lidé při německém čtení sedají, jako by to německé se jich už netýkalo.

Byl jsem náhodou v kostele na „německé“ mši a mohl jsem tudíž chování lidu při německých obřadech dobře pozorovati. Na choru zpívalo několik jednotlivců

německou píseň, ale lid dole nezpíval s nimi. Po mši zpěvák zanotoval Marianskou píseň česky, a hned celý kostel zpíval s ním. Zpěvák ten je velice zajímavá figurka, která — jak mi bylo znalcem tamních poměrů řečeno — udělala pro český živel a jeho zachování mnohem více než mnohý poslanec. Po celou mši choval se onen občan klidně, ale po mši — ač dosti stár — začal silným hlasem píseň, v niž vpadli všichni přítomní. Po písni pomodlil se opět česky modlitbu „Anděl Páně“, načež se věřící teprvé rozcházeli. Zdálo se mi, jako by ta česká píseň byla všecky vyburcovala z lhostejné nevšímavosti, viděl jsem v té vroucnosti zpěvu až i jakousi rozkoš, kterou občanům český zpěv působí. Zpěvem po mši sobě nahradili, že si za mše při německé písni nemohli zazpívati.

Ráno přede mší byl pohřeb, při němž se všecky modlitby konaly po česku. Uprostřed hřbitova stojí na kamenném podstavci vysoký kříž, jejž téměř každý příchozí políbil. Také mě zajímalo líbání hrobů, u nás neobvyklé. Nápisy na křížích náhrobních jsou namnoze německé, ale jsou i nápisy pouze české. Po pohřbu děkoval jeden z přítomných příbuzných všem, kteří z křesťanské lásky mrtvého doprovodili k hrobu.

Odpolední nedělní pobožnosti konají se jen česky, ježto by lid na německé nechodil. Na faře jsou dva kněží, oba upřímní Češi. Konsistoř je k Čechům dosti liberální; spravedlností svou nijak se neprohřešuje na několika Němcích, kteří dle skutečného svého početního stavu nepadají téměř ani na váhu. Obecní představený v Rabšachu (Bartl) je tamní rodák, který byl českou řečí vychován a je v němčině velmi slabý. Ku konci loňského roku vypršela jeho šestiletá perioda. Jednání při schůzích obecních děje se větším dílem jen po česku, protokoly však píší se německy. Český jazyk znají dobře všichni členové obecního zastupitelstva, německý jenom někteří.

Spolky jsou v Rabšachu dva: hasičský a hospodářský, mimo to je v obci Reiffeisenka. Vnitřní jednací řeč spolků jest vesměs česká, na venek však je nátěr německý, neboť se spolky ty připojují k německé zemské centrální organisaci. Politickým přesvědčením vět-

šina obyvatelstva je křesťansko-sociální. Schůze politické téměř se nekonají, politické uvědomění je velice slabé. Obchodníci jsou dva: křesťanský a židovský, z nichž oba mluví dobře česky i německy. Také oba hostince jsou utrakvistické, ač německého hovoru téměř tam neslyšeti. V hostinci našel jsem tento charakteristický nápis:

„Itali'as Wein so süss und fein
brach doch der Römer morsch Gebein;
Im Bier jedoch und Rettigsaft
steckt ewig junge deutsche kraft."

Vzdělání stojí na nízkém stupni. Přirozeně. Čte se velmi málo, neboť česky se lidé ve škole čísti nenaučí a německému — třeba se čísti naučili — zase nerozumějí. Takové dobrodiní přináší výchova dětí cizím jazykem: duševní zakrnění a čirou nemožnost kulturního postupu s ostatním světem. Pro dokonalejší naučení se německému jazyku bývají děti po čtrnáctém roku dávány na službu hlouběji do Rakous, zvláště pak do Vídně. Češi jsou, česky mluví, ale vychování na německých školách je demoralisuje i tím, že pozbývají úplně národního vědomí. Věru, není divu. Ale přes všecko příkoří je při české řeči a českých zvycích zachovává tuhá konservativnost, která nedopustí, aby tento kraj tak brzo byl poněmčen. A snad se český národ přece rozpomene i na tyto své příslušníky a nedá jim docela utonouti v moři cizoty. Jen aby se rozpomenul, dokud čas!

Ku faře rabšašské patří z Rakous ještě osady Gundšachy, Švarzbach a některé samoty. Ostatní přifařené obce leží už v království.

Gundšachy mají dvoutřídní školu, v níž je přes 60 žáků. V prvé třídě mezi 45 žáky bylo 5 dětí s obcovací řečí německou. Oba učitelé česky znají. Starostou obce je Němec Hoffmann, ale i tu jednání obecní většinou se děje českým jazykem. Dle úředního sčítání v Gundšachách není žádných Čechův, ačkoli — jak jsem se přesvědčil — je vlastně pravdou čirý opak!

Třetí obec je Schwarzbach, který má trojtřídní školu. Řídící učitel Wamser, bývalý četnický

strážmistr, i učitel Wandala, jsou rodem Němci, třetí učitel je rodem Čech, rodiče jeho vůbec německého jazyka neznají. I zde jenom děti nejnadanější naučí se správně německy. Správa školy r. 1890 vyšetřila, že ze 158 dětí umělo pouze česky 74, pouze německy 8, česky i německy 76 dětí. Smutnou známkou výsledků vyučování jsou dopisy dětí, jež odešly za službou do Vídně. Píší rodičům svým česky, ale švabachem a slohem takovým, že dopisy jich možno těžko přečísti, ale ještě tíže jest jim porozuměti. Učitelé se snaží, aby aspoň na venek škola jevila se německou a nařizují, aby děti pozdravovaly jen po německu, mluvily mezi sebou jen německy, ale všecko to je marno. Členové obecního zastupitelstva až na starostu všichni jsou Češi. Starostou je ranhojič Müller, dosti neutrální, intelligentní. Při schůzích jedná se česky, protokol vede se však německy; starosta sám dělá i obecního tajemníka, umí správně česky i německy, zevní nátěr dává ovšem obecnímu úřadu německý. Mimo rodiny uvedených dvou učitelů a starosty jsou Němci: expeditorka na poště, dvě židovské rodiny, obchodník a sládek, jehož žena jest Češka; všichni ostatní jsou Češi. Při sčítání lidu nebyl však úředně ve Schwarzbachu nalezen a n i j e d i n ý Č e c h. Stalo se to jednak z neuvědomělosti, jednak i tím, že se většiny na obcovací jazyk ani neptali. O poměrech vnitřních svědčí i to, že řídící učitel chodil s četníkem po domech a nutil občany k odstranění českých nápisů.

Velice živý styk jest s českým S u c h d o l e m. Zvláště v neděli všecka lepší společnost schwarzbašská chodí do Suchdola, kde hrají s Čechy v kuželky a baví se i se svým panem starostou jen česky.

Majetkové poměry jsou neutěšené. Němci kapitálem ovládají ujařmený lid, který živí se hlavně povoznictvím, dovážeje borky do Stoelzleovy továrny za bídnou mzdu, zanedbává při tom hospodářství a dře svůj tak již mizerný dobytek až do krve. V obci je také malý pivovar, náležející Němci Mayerovi.

Spolek je tu pouze hasičský, ovšem i ten s nátěrem německým. Kroj jest poloměstský. V kostele v Rabšachu, kde byli shromážděni osadníci celé farnosti,

ženy měly na hlavách šátky, v obleku rozhodně převládaly tmavé barvy.

Mimo uvedené obce patří k farnosti i samoty New-York, Paříž, Londýn a j. Z Paříže chodilo několik dětí do české školy v Nové Vsi, ale Třeboňský hejtman a inspektor postavili se proti tomu, aby přijímány byly do školy děti z jiné země. Chodí tedy děti ty nyní s ostatními do škol německých.

Zajímavé jsou některé firmy ve Schwarzbachu, svědčící o němectví tamních občanův. Již jinde uvedl jsem firmu „Tomáš Cepák Pekerei“, mimo to našel jsem firmu „F. Hofhansl Gemischt-Warenfeschleis,“ „Kotzinás Gasthaus“. Hostinec. (majitel mimo několik nejobvyklejších frásí neumí německy), „Franc Schindelař“ a j. Lidé si stýskají na nynější výchovu mládeže a přejí si, aby vrátily se doby, když se dopoledne učilo německy, odpoledne česky. Bývalo prý tehdy lépe a děti aspoň něčemu se naučily, kdežto teď „jsou hloupější, když jdou ze školy, než když jdou do ní“. Lid říká: „Já som, ať dělají co chcou“ a pod.

Zábavy obmezují se v celé krajině téměř jen na muziky, jež jsou velmi oblíbeny. Ostatky masopustní oslavují se hlučnými maškarádami. Hudbu ve dny masopustní — jako i v některých krajích u nás — vydržují děvčata ze svých úspor. Chasa — jak mužská tak ženská — zpívá při muzikách jen česky.

Druhým střediskem tohoto kraje jest fara v Německém, k níž druží se osada Halamky a několik samot. Německé jest obec, o níž lze říci, že je ryze česká. Na tamní dvoutřídní škole učí dva učitelé, z nichž jeden je rodem z Volešníka, druhý z Dašic. Ve škole téměř všechny děti znají česky; německých dětí ze 130 není ani 10. Německou domácnost v celé obci snaží se vésti jen jeden učitel (jehož žena je Češka) a pak nově přistěhovalý hlídač u dráhy, ale i děti jejich hovoří s ostatními česky. Poměry ve škole jsou právě takové jako v Rabšachu. Učitelé jsou nuceni dorozumívati se s dětmi česky, náboženství učí se česky. Dětem učitel přísně zapověděl, aby mezi sebou ve škole mluvily česky. Dohlížel-li učitel v přestávkách na děti, ony přese všecko pobízení byly tichy, neboť se německy baviti nedovedly.

Konečně zželelo se učiteli dětí a odešel ze třídy. Sotva že zavřel dvéře, vybuchly děti v zábavu, ovšem — českou. Rodiče přejí si, aby náboženství bylo vyučováno česky a také aby udržena byla česká kázání. „My jsme čeští Rakušáci, ale nedáme si ‚češinu‘ vzít“, vyprávěli mně. Na své rakušáctví jsou hrdi. Obecní zastupitelstvo je celé české, také starosta — který slouží již třetí šestileté období — je Čech. Jednání při schůzích děje se vesměs česky, načež obecní písař, jímž je jeden z učitelů, zapisuje důležitější věci do německého protokolu, který také německy vyřizuje. Kázání bývá po tři neděle české, čtvrtou neděli německé, odpolední bohoslužby nedělní jen české. Farář je Čech, rodák jindřichohradecký.

Obyvatelstvo, skládající se z chalupníků a sedláků, je usedlé a živoří dosti bídně, neboť kraj je chudší, pěstují se v něm hlavně brambory a žito. Daně jsou poměrně menší než v Čechách, neboť není tolik přirážek. Spolku není žádného. Zadluženost je poměrně nízká, neboť lid je spořivý, spokojí se s málem. Většina i zde hlásí se ke křesťanským sociálům. Vzdělání je nízké. Čísti a psáti umí pouze několik jednotlivců; příčinou toho jest opět nesrozumitelné vyučování školní. Čeština je velice znečistěna germanismy. Tak slyšel jsem rozkaz: „Dej krávě mólcajt“; mluví prý se podobným způsobem vesměs. Obec je rozlehlá, domky roztroušeny. Každý usedlík má uprostřed svého majetku chalupu, tak že jsou odkázáni k životu dosti samotářskému. Scházejí se téměř jen v kostele a v hostinci — který je český; zde hlavně, je-li nějaká muzika.

Od Německého jenom několik minut cesty vzdálena jest obec H a l a m k y, jež má tolikéž dvoutřídní školu. Z 298 obyvatelů je dle soukromého sčítání nejvýše 20 Němců, dle sčítání úředního — jež prováděl politický úředník z Bejdova — není tam ani jediného Čecha. Opravdovým Němcem je vlastně jenom jeden z učitelů, jménem Hruschka, mimo něj jen starosta obce hlásí se k Němcům. Ostatní občané jsou němčiny pramálo znalí. Spolek jest tu jen veteránský.

Učiníme-li si malý přehled obou farností, jak rabšašské, tak německé, vidíme, že máme tam dosud p ě t

obcí v rukou, neboť v Rabšachu a Německém celé představenstvo obecní je české, kdežto ve Schwarzbachu, Halamkách a obci Gundšachy pouze obecní starostové jsou Němci. Ovšem již to, že Češi volí Němce obecním starostou, je špatnou známkou uvědomění, ale lze ji konečně vysvětliti tím, že jednání s úřady jest jen německé, a občané volí toho, komu úřadování takové nečiní potíží. Dříve jak u okresního hejtmanství v Bejdově, tak u soudu ve Skřemelicích byli úředníci jen Němci, kteří při jednání s českými občany museli míti tlumočníka. Z toho bylo tolik různých nepříjemností a zmatků, že nyní do Bejdova dosazen k hejtmanství sekretář a k soudu ve Skřemelicích adjunkt, kteří jsou též schopni českého jednání. Rodiny v uvedených dvou farnostech jsou téměř jen české, a jenom českým rodinným životem udrželi se Čechové při své národnosti přese všecky útisky a pronásledování až po dnes. Ne následkem uvědomění, nýbrž setrvačnosti. Důležito jest, že český lid v tomto kraji jest již p o v ě k y u s e d l ý, že pochází ještě z dob, kdy Vitorazsko patřilo k českému království, a že tudíž nikdo nemůže zdejší občany nazývati přistěhovalci. Občané tohoto kraje a i občané na pomezí moravském prorážejí zásadu, Němci v Dolních Rakousích teď hlásanou, že český jazyk v Dolních Rakousích jest jen jazykem přistěhovalcův a že tedy nemůže býti pokládán za „řeč v zemi obvyklou“. V t ě c h t o k r a j í c h j e s t č e š t i n a ř e č í o b v y k l o u, a odtud to úsilí Němců, aby se tyto kraje aspoň na oko jevily německými! Dosud se k udržení tamního českého živlu nedělo od nás zhola nic. Byl to hřích, neboť tím dopomáhali jsme Němcům k laciným vítězstvím. Kdyby se podařilo přivésti tamní české obyvatelstvo k národnímu uvědomění, bylo by jistě mocnou oporou v našem národnostním boji. Práci dle mého soudu organisovati možno pouze z Třeboňska. Jakým způsobem, toho ovšem zde vykládati nemohu.

Že dalo by se docíliti mnoho, toho nejlepším dokladem jest, že podnes sotva 5 procent školních dětí jest německých, vše ostatní je české. A věru jest to největší nespravedlivost, která se páše na právech člověka, když tyto české děti jsou nuceny v obcích ryze českých,

proti vůli svých českých rodičů choditi do německých škol (jimiž Němci nešetřili, rozseli je po všech vesnicích), kde se ničemu nenaučí, kde zakrňují mravně a duševně. Zdaž si tohoto fakta byli vědomi křesťanští sociálové na sněmu dolnorakouském při svých známých návrzích proti českému jazyku? Zdaž si vzpomněli, že počínání jejich není křesťanské, nýbrž barbarské? V novinách svých je tato strana dosti smířlivá, ale to nedostačuje: ona nesmí ve skutečnosti býti právě taková, jako kterákoli jiná, když jde o naše zkrácení a utlačení. Jeden list její, Kremser Zeitung, dne 5. srpna, když byl jsem v Dolních Rakousích, ve článku, jednajícím o tom, zda nutno česky se učiti čili nic, psal takto: „Jediný prostředek, který nám může pomoci, jest, abychom byli všichni — ať Němci, ať Slované — věrní Rakušané, kteří každému nechávají, co jeho jest: i náboženstvím i národům a zemím i jednotlivým státním občanům“. Osadníci čeští kolem Rabšachu a Německého jsou upřímní Rakušané, ale Němci přece jim nenechávají, co jejich jest, nýbrž hledí jich vší mocí zbaviti jazyka jejich a dávají si to ještě schvalovati zákony. Kde pak vzíti víru v spravedlivost?

*

Jiný větší tlum Čechů rozkládá se kol Cmuntu.

Jménem Cmunt zahrnují se obyčejně tři samostatné obce politické: Cmunt, Boehmzeil a Velenice. Velenice samy dělí se dále v obce: Velenice Horní, Dolní a Ehrendorf.

V Cmuntě samém jest nyní málo Čechů. Jsou to — nelze toho popírati — právě tak jako ve Velenicích, větším dílem jen přistěhovalci, kteří přilákáni byli v roce 1872 zřízenými dílnami dráhy císaře Františka Josefa.

Mladší členové české kolonie zarazili si roku 1873 spolek „Čtenářsko-zábavní besedu“; při ustavující schůzi dne 12. března přihlásilo se k ní 60 členů. Prvým předsedou zvolen Josef Nocar a jednatelem Jos. Veselý. Členstvo scházelo se třikrát týdně k zábavám, pořádány vycházky a Čechům pobyt v cizí zemi dle možnosti zpříjemňován. Roku 1874 pořádala beseda v lednu svůj prvý věneček, r. 1875 pak pořídila si malé jeviště, na němž během roku dáváno troje české představení.

Mezi Cmuntskými Čechy a Němci byla úplná harmonie. Němci učili se rádi česky, chodili do českých zábav a divadel, Čechové pak z vděčnosti za dobrou vůli zvolili r. 1876 svým prvým čestným členem tehdejšího městského starostu Leopolda Apfelthalera. Téhož roku vykonán dne 2. června prvý hromadný výlet Čechů Cmuntských do království, a to do Lomnice. V místnostech Cmuntských vytrval spolek až do r. 1878, pak odstěhoval se do místnosti na nádraží. Zde již Němci počali proti Čechům ostřeji vystupovati, tak že za nedlouho byli vypověděni a opět musili hledati nové místnosti. Roku 1880 založila si beseda knihovnu, která teď již čítá k 900 svazků. Po požáru národního divadla Cmuntská beseda mezi svým členstvem sebrala 100 zl. a dokazovala tím, že členové její lnou upřímnou láskou k českému národu, kterýž je, v nejprudší boj postavené, ponechával jejich osudu. Důležitá novota zavedena ve spolku r. 1883, totiž podpora nemocných členů. Zvláštního rozkvětu dožila se beseda, když za člena se přihlásil a činnost besední velice účinně podporovati počal inspektor dílen Jindřich Tichý. Za něho nákladem 600 zl. pořízeno nové divadelní jeviště, spolek přesídlil do větších a pohodlnějších místností, hrána často divadla, k nimž vybírány dobré české původní hry, konány i výlety do Čech (do Budějovic, Třeboně a Borovan). Zvláštní význam měla r. 1895 hromadná návštěva Pražské národopisné výstavy, na niž vypraveno i 65 dětí, které byly Pošumavskou jednotou po 3 dni v Praze hostěny. Nyní má beseda 68 členů. Soustřeďuje se v ní téměř všechen český život, který rozvil se v tak zvané české kolonii, totiž ve Velenicích, přiléhajících těsně k nádražním dílnám, v nichž mnoho Čechů jest zaměstnáno. Beseda má své velmi pěkné místnosti, dosti prostorný divadelní sál, i zasluhuje všestranné podpory naší veřejnosti. V jejích místnostech čepuje se pivo z akciového pivovaru Česko-Budějovického a těší se takové pověsti, že i největší nacionálové němečtí si pro ně posílají do české besedy.

Vedle besedy jest ještě ve Velenicích spolek paní a dívek, který má 65 členek. Utrakvistický je spolek veteránský, mimo to jsou v místě dva spolky německé.

Čechové pomýšleli již i na stavbu svého národního domu, zakoupili si příhodný pozemek, ale pro nedostatek prostředků bylo jim od myšlenky té upustiti.

Kolonie česká je silná. Z více než 1500 obyvatelů jsou jistě dobré dvě třetiny české; bohužel že málo Čechů je neodvislých a že se většina musí podrobovati německému nátlaku. Starostou obce je Němec; třetí sbor bylo by snadno získati, kdyby čeští sociální demokraté súčastnili se voleb a volili české kandidáty. Z politických stran je nejčetnější strana sociálně-demokratická. Škola jest pětitřídní a chodí do ní 368 dětí, z nich 270 českých. Děti bohužel nenaučí se ve škole ničemu a pro stálé napomínání ve škole bojí se na ulicích mluviti česky, a poněvadž německy neumějí, jest až bolno poslouchati jich míchaný hovor. Česká aspoň dvoutřídní škola je pro Velenice nevyhnutelnou nutností. O české bohoslužby není nijak postaráno, ale pro dorozumívání se s občany musí jeden kaplan v Cmuntu býti Čech. Čechům těžko je vystupovati. Správa dráhy nestrpí dlouho v Cmuntě uvědomělejších a činnějších našinců a překládá je do jiných stanic. Dokud nebyl činěn nátlak, rozvíjela se česká kolonie Cmuntská mnohem utěšeněji. O Cmunt nestará se u nás nikdo. Jenom jednotlivci tu a tam o Cmunt zavadí, ale nějaká systematická práce pro tuto silnou českou posici se neděla a neděje.

Velenice jsou obec dosti výstavná, hovor na ulicích téměř vesměs jest český, také česká jména a některé firmy jsou psány správně česky. Jinak je tu čeština hodně znešvařena. Též inteligentnější lidé užívají v řeči hojně germanismů.

Snahy, dobré snahy poznal jsem ve Cmuntu mnoho. Jednotlivci hledí udržeti život hlavně v besedě na dobré výši. Hraje se 6—7kráte do roka divadlo, pořádají se plesy a zábavy, tu i tam i nějaká přednáška. Je však třeba také podpory zvenčí, z království. Čechové Cmuntští dělají nyní téměř každoročně do království výlety, které by jim měly býti opláceny. Nejpovolanější ochranitel byl by tu kraj Třeboňský, který má nejvýhodnější spojení s českými obcemi na hrani-

cích Dolních Rakous. Českoslovanská jednota by jistě také pomocné ruky neodepřela.

Z okresu Vitorazského se k Německému pojí obec Tannenbruck, jež měla Čechů r. 1880: 191, r. 1890: 152, Němců pak r. 1880: 133, r. 1890: 184. I ona jest téměř úplně česká a spojena jsouc těsně svým životem jednak s obcí Hranicí, která leží již v království českém, jednak s Německým, k jehož farnosti náleží, udržuje si svůj český živel v neztenčené míře.

Nemohl jsem si odepříti, abych se na své cestě podíval také do Vitoraze, bývalého to sídla české župy. Tam marně Čechů jsem hledal. V hostinci musil jsem mluviti německy, neboť mé češtině opravdu nerozuměli. Až do Vitoraze vystačil jsem všude s češtinou. Vitoraz sama jest pěkné místečko. Se silnice od českých hranic je na ni krásný pohled. Rozkládá se na vysokém vrchu, jehož téměř ovládá starobylý rozsáhlý zámek. Divné myšlénky rojí se v hlavě našinci hledícímu na bohatý kraj pod Vitorazí. To vše kdysi patřívalo českému národu, a teď v týchž krajích český člověk nesmí téměř ani promluviti, je tu pokládán za cizince, za bytost nižšího řádu. A trpká jest vzpomínka, že vše to bylo pro náš jazyk ztraceno vlastní naší vinou.

V Cmuntu bylo mi řečeno, že v Heidenreichštejně je taktéž silná česká kolonie. Pustil jsem se tam tudíž přes Skřemelici, kde našel jsem českého hostinského, ale marně jsem tam po Češích pátral. V hostinci, kde měli výborné Třeboňské pivo, mně hostinský sice potvrdil, že může být v Heidenreichštejnu několik Čechův, ale on sám neznal nikoho.[1]) V Heidenreichštejně mají pěkně zachovalý starý hrad ještě se šindelovou střechou, v němž dosud bydlí několik rodin. Z Heidenreichštejna pustil jsem se do Bejdova (Waidhofen a. d. Thaya) a natrefil jsem tam dva české úředníky, kteří se sice ke mně na český pozdrav (ten byl vždycky mým

---

[1]) S důvěrníky, kteří mně byli na cestu ohlášeni ať z Vídně ať odjinud. měl jsem na celé své cestě potíže. Buď jich v obci nikdo neznal, nebo již před lety zemřeli či se odstěhovali, jednoho důvěrníka našel jsem docela k bezvědomí spitého kořalkou; že za takovýchto poměrů setkávala se cesta mí 's překážkami, jichž nemohl jsem překonati, jest zřejmo.

zkušebním kamenem) přihlásili, ale pak báli se česky hovořiti. Dle jejich tvrzení je celé okolí Bejdova proseto českým dělnictvem, jež však je příliš závislé a neuvědomělé, aby s ním bylo lze jakkoli počítati.

Další stanicí mou byla Fitiš (Vitis), kde jsem chtěl na místě zjistiti, zda ohavné otrocké trhy na děti do služeb německých sedláků, (o nichž jsem se zmínil ve svých „Menšinách" podrobněji), dosud trvají. Bylo mně řečeno, že trhy ty dosud nezanikly, že však nyní méně již konají se před kostelem, ale za to více v hostincích. Fitiš sama nijak nevyniká, je to tuctové venkovské městečko.

Z Fitiše přešel jsem rychle úrodnou krajinou k Dunaji, a zastavil jsem se na delší dobu až v Kremži (Krems), jež činí velice pěkný dojem starobylého města. Roku 1880 měla Čechů 393, Němců 9.885; roke 1890 Čechů 174, Němců 10.031. Rozkládá se na návrší a propletena jest samými úzkými ulicemi, sestavenými z pěkných starobylých domů s vikýři, ozdobami, balkonky, spoustou různých schůdků — vše to dohromady poskytuje velice půvabný pohled. Město má tři starobylé kostely, pěknou bránu s dvěma věžemi po stranách, z hradeb udělány byty, jež však vypadají docela jako hrad. zvlášť od dráhy. Nejvýše nad městem jest vysoká, rovně skopaná zeď bílé hlíny, jež z dálky podobá se bílé hradbě. Mezi firmami nalézají se tam: Moritz Ružička, Dworschak, Tomischka, Josef Novotný, Syrowatka, Czapkowiz, Sadil a j. Město jest čisté, dobře plynovým světlem osvětlené. Podivným dojmem působí křižová cesta zřízená kolem jednoho kostela. Ve výklencích jest vždy příslušná scéna vymalována, a Kristus k ní vyřezán ze dřeva v životní velikosti a natřen živými barvami. V Křemži sešel jsem se s českými vojáky. Je tam dosti Čechů, zvláště mezi živnostníky, kteří však obávají se i jen česky promluviti. Jen sejdou-li se mezi sebou, pohovoří si tajně rodným jazykem. Z dětí ovšem vychováváni jsou již jen Němci. Mezi dělnictvem jsou také Češi dosti početní; ti pohybují se již mnohem volněji, nejsouce svou výživou tak odkázáni na místní poměry. Nelíbí-li se jim v jednom

městě, srovnají trochu svého oděvu do ranců a stěhují se jinam.

Krajina k Dunaji nabývá již zcela jiného rázu. Pole jsou většinou pokryta vinnou révou a kukuřicí. Zvláště loňskou úrodu vinnou všude si rolníci chválili; mnohá léta už prý nebylo tolik a tak pěkné úrody.

Překvapilo mě, jak v obcích dolnorakouských rozšířena jest pocta Jana Nepomuckého; není skoro vesničky, kde by neměli nějakou kapličku nebo sošku jemu zasvěcenou. Také mi bylo nápadno, jak rádi Němci užívají přídavného jmena zlatý; hostince větším dílem jsou u zlatého jelena, u zlatého lva, u zlatého koně atd. Všude samé zlato — aspoň na venek.

Na dráze vykonávají službu vojáci, a jest doznati, že vzorně. Aspoň tak ochotných průvodčích vlaků jako vojenských v Křemži, jsem jinde nenašel. Zastihl jsem zde i Chorváty jako dělníky na dráze. Na nádraží tisknou se k sobě obyčejně Slované někde v koutku. Zamíříš-li k nejchudší a nejskromnější tlupě, můžeš býti jist, že jsou to vždy Slované. Mnohdy ubožáci neznají slova německého, a tu je pak potíží při koupi lístků! Ještě že téměř na každém nádraží někdo — nejvíce úřednice — umí aspoň několik nejpotřebnějších slov českých.

Z Křemže jel jsem do H e r z o g e n b u r g u, kde je také velká řada českého dělnictva, jež bydlí po okolních obcích, kam se ubírá večer po práci, mnohdy za zpěvu českých písní. Šel jsem k sv. Hypolitu za takovou tlupou až do Vichofenu. Vyprávěli mně, že výdělek je značný a že pak mohou v zimě klidněji žít. Část jezdí na zimu do Čech, část zůstává v Rakousích. Cesta do sv. Hypolitu vede podél říčky vesele ubíhající. Sv. Hypolit sám valného dojmu nedělá. Má 10.462 obyvatelů, z nich 86 Čechů. Ovšem také zde jest hojně českého dělného lidu, který má zde i českou hospůdku.

Skvostný je rozhled za sv. Hypolitem. Rovina vroubená vysokými, různotvárnými vrchy, na něž svítil plný jas sluneční. Ze sv. Hypolitu částečně jsem šel, částečně jel jednotvárnou, ale za to úrodnou rovinou až do T u l l n u, kde jsem nenašel nic pozoruhodnějšího. Za Tullnem přešel jsem Dunaj a pustil se do Š t o k e r a -

vy. Tam v „Prager Strasse“ je hospůdka, kde se scházívají Češi. Našel jsem tam dva krejčovské tovaryše, kteří odhadovali počet Čechů v Štokeravě na 400—500. Úředně 45 Čechů tam bylo z 6401 obyvatelů napočteno. Ptal jsem se, z jakých živlů se skládá české obyvatelstvo. „Jsou zde skoro samé české a moravské služky, dělníci a hodně tovaryšů, zvláště krejčovských“, zněla odpověď. — „Proč sem berou do služeb Čechy?“ „Nemohou si pomoci; Němci jsou líní, a nikdy tak řádně a poctivě nepracují jako Češi.“ — „Jak vycházíte s Němci?“ — „Dost dobře — musíme ovšem dát pokoj.“ — „Jak mluvíte?“ — „Mezi sebou česky, s Němci německy — pokud umíme.“

Hostinský je sice Němec, ale snaží se mluviti česky. Na mou otázku, co má k obědu, odpověděl: „Kneliky ze zelim.“ V hostinci odebírají si Čechové Národní Politiku a Humoristické Listy. Firem jest mnoho českých: Homolka, Dočkal, Podskalnik, Jelínek, Smolik, Musil, Jeřabek, Ribák atd. Ptal jsem se, dalo-li by se pro Štokeravské Čechy něco dělati. Vyslovili se mi sami o tom velice skepticky — při prvém nárazu prý by nynější pomalý vzrůst český mohl býti zničen.

Na cestě ze Štokeravy ku K o r n e u b u r g u jest na levo imposantní gotický zámek „Kreuzenstein“. V Korneuburgu je dle sčítání mezi 6686 obyvateli 350 Čechů, ale marně jsem po celé odpoledne i večer hledal nějakého našince. Přeplavil jsem se po „létacím mostě“ i do K l o s t e r n e u b u r g u, kde je znamenitý klášter a mezi 8417 obyvateli 304 Češi, avšak ani tam nebyl jsem šťastnější.

Nezbývalo mi, než abych se pustil po parníku k V í d n i. Na palubě sešel jsem se s českou společností, která jela z Lince po vodě až do Vídně. Dunaj nedělal na mně valného dojmu. Nemá života. U nás je Vltava všude celý den oživena, ale na Dunaji neviděti ani loďky; vše je zamlklé, smutné. Pěkná je s lodi vyhlídka na Lysou Horu (Kahlenberg) a na Leopoldov. Když jsme se blížili Vídni, povstala silná bouře a déšť, tak že jsme na Vídeňské půdě byli nevlídně přivítáni.

II. Čechové ve Vídni.

Na přístavišti vídeňském, kam přijeli jsme dle jízdního řádu o půl třetí hodiny později, ztratila se mně ve chvatu česká společnost, s níž sešel jsem se na palubě, a tak stál jsem ve Vídni za bouře a nastávající tmy sám. Ptal jsem se česky, kudy dostanu se do třetího okresu a odpovědí bylo mi nevrlé zabručení s nadávkou. Nezbývalo, než zase počíti s němčinou. Slušně oblečený dělník v modré haleně vyložil mi, že musím přes celý Prátr a udal mi směr cesty. Bloudil jsem Práterem za deště a tmy asi hodinu. Když nedostával jsem se nikam k cíli, tázal jsem se poznovu. Starší pán, jehož jsem zastavil, odvětil mi, že má touž cestu a chci-li, že mohu jíti s ním. Dali jsme se do řeči. „Vy nejste Vídeňák?“ tázal se. „Nejsem.“ „Myslil jsem si to, dle vaší čisté výslovnosti.“ „Jsem Pražák — Čech.“ „Já jsem také z Prahy.“ „ Snad také Čech?“ „Neumím již dobře česky; z které jste čtvrti?“ Odpověděl jsem a představil se. „Já jsem ze Starého Města (ein Altstaedter); jsem vrchní inženýr S... Mého bratra advokáta v Praze jistě znáte.„ „Znám, ale ten je upřímný našinec.“ „Ano — já také býval, a dosud cítím s českým národem.“ „Snad bychom tedy mohli mluviti česky?“ Mluvím již velmi nesprávně, stydím se za to a proto také mluvím nerad. Ale, libo-li, mluvte česky, já budu však mluviti německy.“ Mluvili jsme tedy střídavě česky i německy. Ptal jsem se: „Odpusťte, pane vrchní inženýre, ale jak je možno, že zapomněl jste česky? Vaše rodina v Praze je přec česká.“ „Prosím vás, jsem tu již na třicet let.“ „Jsou tu jiní také a — nezapomněli.“ „Ovšem — udržují stálý styk s ostatními a tím si znalost češtiny zachovávají. Já také udržoval při

svém příjezdu do Vídně styky s Čechy, ale pro různost mínění jsem se společnosti té odcizil. Pak jsem se oženil s Vídeňačkou, s níž musil jsem doma hovořit německy.“ „A vaše děti, smím-li se ptát?“ „Jsou již čistokrevní Vídeňané. Česky znají málo.“ Neubránil jsem se povzdechu: „Ale takovým způsobem bychom jen německost Vídně posilovali svou vlastní krví.“ „Také posilujeme“ — zněla odpověď — „nemyslete, že jsem jediný, nebo z mála, kteří se odnárodnili. Jsem bohužel takořka t y p e m Čecha, který přestěhoval se ve vídeňské ovzduší. S počátku cítíme s vámi, pak zatlačují myšlénky na vás různé zájmy lokální a příbuzenské i společenské styky, jež z nás dělají pomalu Vídeňany. Čistokrevné z nás neudělají nikdy. Vzpomínky na mládí a českou výchovu nelze vyrvat z člověka, ale již naše děti, jež zrodily se ve Vídni a dýchají od prvého okamžiku zdejší vzduch, propadají Vídni a jsou jejími nejvřelejšími ctiteli. I mě to bolí, když mé děti někdy přijedou z návštěvy Prahy a ohrnují nad ní nos. Ale změniti, zlomiti toho nemohu.“ „Přece je možno dát vychovat děti i tady česky?“ „Milý příteli — usmál se můj průvodce — to není tak snadné. Kdybyste i všecko chtěl překonat, podlehnete. Vzornost a všestrannost německého školství, rodina a jiné a jiné věci nutí vás posílati děti do německé školy, neboť do české je cesta trnitá, a v celé veliké Vídni máme j e d i n o u. Mé děti znají trochu česky, ale mluva jejich — spustí-li — je tak ohyzdná a hrozná, že sám raději mluvím s nimi německy, jen abych neslyšel toho strašného komolení řeči, jež je přece jen mou mateřskou.“ Na to ptal se, proč přijíždím do Vídně. Pověděl jsem. „Ponesete si truchlivé zkušenosti z Vídně — uvidíte.“ Na to doporučil mně hotel a dovedl mě až k němu. Při rozchodu neodolal a promluvil několik slov česky. „Vidíte, pane inženýre, že to jde zcela dobře — jen chtít.“ „Nějakou větu ještě svedu, ale na zábavu by to nestačilo.“ Po té jsme se rozešli.

Toto setkání příliš mne nerozjařilo. Stísněný dojem ještě se stupňoval, když jsem se marně v celém hotelu sháněl po české duši. Nikdo nechtěl česky hovořiti. Podepsal jsem se na ubytovací lístek plným jménem

česky a nevěděl jsem, mám-li se smát či zlobit, když jsem pak viděl na tabuli přibylých hostí, že v č. 14. bydlí „Herr Antonin“.

Dle tvrzení našich lidí chová Vídeň 400.000 až 600.000 našinců. Vezmeme-li, že počet tento bydlí ve Vídni a v nejbližším okolí, vidíme, že čtvrtina až snad i třetina obyvatelstva vídeňského je česká. V Praze a okolí jest asi šestina německá. Ale jaký rozdíl v representaci menšiny vídeňské a pražské! Ve Vídni marně pátráte na ulicích a veřejných místech po projevu veliké české menšiny. Přijdete-li někam a spustíte česky, nikdo si vás nevšimne — a v Praze? Najdete němčinu všude. Na firmách, na ulicích, v hostincích, v úřadech, v krámech. A jak mnohdy dotěrnou a se vnucující!

Ve Vídni Čech je parobkem, ubožákem, který se skrývá v nejmizernějších a nejzastrčenějších hospůdkách, v Praze je Němec pánem, který okupoval nejnádhernější a nejpohodlnější místnosti Prahy. Ve Vídni všestranné pokořování a potlačování všeho českého je přímo nakazováno, v Praze každé křivé slovo o Němcích tresce se nejrafinovanějším způsobem.

Ve Vídni poznal jsem naprostou nutnost, abychom se politicky co možno nejvíce od Vídně emancipovali. Tam v tom Babylonu nad Dunajem vždycky naši lidé budou stísněni, poněvadž necítí se tam doma, vídeňský vzduch bude je vždycky otravovati a měniti lidi nejráznější v chabé a nerozhodné diplomaty.

Pochopil jsem, proč Vídeň je až tak příslovečně loyální. Vždyť čím je, učinil z ní panovnický rod. Jen čím vděčí Vídeň nynějšímu císaři! Na nejkrásnějších budovách, nejvzácnějších sbírkách, všude čtete „gewidmet — nebo — gestiftet vom Kaiser Franz Josef I.“. Bez jeho pomoci a přímluvy by Vídeň neměla celou řadu moderních dopravních prostředků, nebyla by dostala miliony na svou výzdobu a regulaci.

S napjatou pozorností poslouchal jsem na ulicích, v museích, v galeriích, v divadle rozpravy lidí. Ale jak málo slyšel jsem českého hovoru! Jenom k večeru na odlehlejších místech zazněla mi tu a tam v sluch ma-

teřština. Připadalo mi to, jako když v nádherném bytu paní domu obývá salony a ubohá služka tísniti se musí v malé, chudé komůrce. A přesvědčil jsem se, že i v těch nádherných ulicích je hojně našich lidí, ale stydí se tam hovořiti česky a mluví i mezi sebou německy. Zdržel jsem se ve Vídni do srpnových císařských slavností.

Při večerním slavnostním osvětlení města dal jsem se nésti zástupy lidu okružní třídou k pohádkově vyzdobené radnici. Kolem mne šuměl jenom německý hovor. Připadal jsem si v tom ohromném množství lidu jako česká kapka vržená do německého moře. Před radnicí nastala zácpa lidu a panika. A tu, když náhlým sražením se davů octli jsme se v situaci velice nebezpečné, počaly se z toho množství, jež hovořilo dosud jen německy, ozývati i hlasy české a k mému největšímu údivu za chvíli český hovor a křik byl téměř všeobecný. Každý rval se tu o svůj drahý život a tu bránil se svým rodným jazykem. Když nátlak pominul a několik zraněných a omdlelých bylo odneseno, zapomněl dav zase na českou řeč a hovořil dále opět jen německy.

Měl jsem chuť vzkřiknouti na ty lidi nějakou potupnou urážku, neboť působila na mě tato scéna hrozně. V okamžiku nouze a nebezpečí byla jim mateřská řeč dobrá, tu — snad mimoděk — prosili česky a křičeli, ale jak cítili se v bezpečí, ihned drala se jim na rty němčina. Byl jsem i svědkem toho, jak česká společnost v českém hostinci nenadále počala mluviti německy a teprvé k mému upozornění toho nechala, omlouvajíc se mi „zvykem". Půl milionu lidí nedovede se uplatnit ve Vídni právě pro tyto své „zvyky" a několik tisíc Němců v Praze dovedou si vydobýti největšího respektu, poněvadž nedají se plésti nějakým podobným „zvykem".

Také organisace Čechů vídeňských sklamala mě na celé čáře. Slyšel i četl jsem o ní mnoho. „Máme přes sto českých spolků ve Vídni", znělo mi chlubivě na všech stranách vstříc — ale jaké ty spolky jsou? Rvou se mezi sebou navzájem, pracují proti sobě, naříkají na sebe vzájemně a překážejí si. Mluvil jsem s celou řadou českých předáků, ale poznal z jejich řečí, že nemají žádného společného plánu práce, že pracuje se

při trochu dobré vůle českému živlu vídeňskému a tím celému národu prokázati služby neocenitelné. Ale slyšel jsem z vypravování jednoho člena klubu českých poslanců na říšské radě, jak těžko se mezi poslanci najde někdo, kdo by ve vídeňských spolcích chtěl přednášet a měl vůli jíti do nějaké lidové schůze. A ve Vídni dala by se lehko zorganisovati pro všechny případy česká ulice, jež, jak jsme poznali, hraje u tamních rozhodujících kruhů mnohdy tak význačnou roli.

První veřejně vystoupení českého živlu ve Vídni bylo 20. května r. 1845 v československém koncertu, kterým zahájena řada pověstných slovanských besed ve Vídni. Již před tím pořádány byly dva slovanské plesy v sálech „u kytky" dne 4. února 1844 a 20. ledna 1845. Dříve omezoval se styk a vystupování Čechů jenom na několik stolních společností v různých hospůdkách a kavárnách, z nichž zvláště památná byla Gerlovičova kavárna na Bauern-Marktu.

Koncertu 20. května 1845, který pořádán byl v Musikverein-sálu ve prospěch povodní poškozených v Po děbradech, byla přítomna i císařovna-vdova, což Čechům u policie při pořádání dalších zábav značně ulehčilo. Vrchol tehdejších českých zábav značily slovanské bály, pořádané r. 1846, 1847 a 1848 v Žofínském sále. Návštěva při nich čítala až 2.000 lidí, a řaděny byly k nejskvělejším zábavám vídeňským.

R. 1848 založena „česko-moravsko-slezská jednota" a vydáván redakcí Pytlíkovou „Vídeňský posel". Prvé číslo vydáno bylo 26. července. R. 1850 a 1851 vydáván „Vídeňský denník". Mimo to vydávána „Vesna", „Slovanské noviny", „Světozor" a j. Po zaniknutí „Vídeňského denníku" dlouho nemohla se česká veřejnost zmoci na denník, až roku loňského změněn týdenník sociálně-demokratický „Dělnické Listy" v list denní. Mimo tyto listy vycházejí českým jazykem zvláště Cinertův „Věstník", časopis to spolků československých ve Vídni, který dovršil již 18. ročník svého trvání. Listem národně-sociálního dělnictva československého jest týdenník „Československé hlasy na Dunaji", dále jest r. 1892 založený a třikráte v týdnu vycházející

„S l o v a n“, redigovaný radikálem Janem Jančou. Fr. Podgorník vydává od r. 1898 německy psaný list pro politiku, národohospodářství, vědu a umění „S l a v i s c h e s E c h o“.

Všecky tyto listy zápasí těžce za svou existenci. A přece při trochu porozumění mohla by si česká Vídeň vydržovati ne jeden, ale několik denníků. Vídeňský žurnalista Čech o tom napsal: „Kdo čte přímo hltavě německé časopisy vídeňské? Veliká většina českých rodin ve Vídni má jeden, dva i tři německé denníky buď abonované anebo je kupuje v drobných prodejích. Za své mozolné peníze živí národ český ve Vídni v německých redakcích celou řadu nejzavilejších a nejnebezpečnějších svých nepřátel. Kdyby bylo více národního a méně titěrného strannického vědomí v řadách českých, mohl by ve Vídni vycházeti přímo ideál českého denníku. Bylo by ovšem třeba, aby ti, kdož dnes hltají německý tisk, odvrhli od sebe německé časopisy a předplatili si list český.“ Připomeňme si k tomu, že pomalu i u nás v Čechách nenajdeme hostince a kavárny, kde by se neodbírala vídeňská „Neue Freie Presse“ a „„W. Tagblatt“. Spatřiti někde v hostinci český list vídeňský, je výjimkou nesmírně vzácnou.

Velmi nedostatečně je postaráno ve Vídni o české bohoslužby. Prvním chrámem, kam české bohoslužby připuštěny, byl chrám panny Marie „na schodech“ (Am Gestade). Císař František I. již dne 30. srpna 1810 vyhověl žádosti veřejného notáře Jana Augusta Valchy o zavedení pobožností českým jazykem ve Vídni. Nejprve měl býti dán Čechům památný kostel sv. Karla Boromejského, na jehož stavbu i české království značně přispělo, ale když činěny tam potíže, byl vydán rozhodnutím z 28. srpna 1812. chrám panny Marie „na schodech“ slovanskému obyvatelstvu, když se toto postará o fond, z něhož byly by placeny potřeby kostelní a vydržován kněz.

Čechové vídeňští obrátili se o pomoc na český zemský výbor, který však žádost jejich zamítl, poněvadž „vydržování českého duchovního ve Vídni nepovažoval za ústav všeobecně prospěšný“.

Moravě. Spolek čítá na 1300 členů a roční jeho příjmy činily r. 1899. něco přes 45.0000 K.

Každého bolně se dotknou školy českého jazyka, kdež učí se děti ve středu a v sobotu odpoledne česky. V zastrčených místnostech scházejí se dítky, aby aspoň trochu se vzdělávaly ve své mateřštině, když ve škole odchovávány jsou jazykem cizím. Připadalo mi to, jako když v prvých dobách křesťanství scházeli se přívrženci učení Kristova tajně v nepřístupných místech, aby tam konali svou bohoslužbu. Zde je to tím dojímavější, že těmi, kdo se tak scházejí, jsou — děti.

Veliké procento Čechů a Slovanů vůbec studuje na vídeňských vysokých školách. Jenom na technice je na 1000 Čechů. Bohužel i z těchto lidí mnoho se nám jich odcizuje a kteří zůstanou Čechy, stávají se národnostně indiferentní. Viděti to nejlépe z toho, jak málo českých akademiků účastní se českého života vídeňského.

Spolkový život český ve Vídni je namnoze dosud v plenkách. Celá řada spolků nemůže to přenésti přes počateční dětské nemoci a jen živoří. Uvedli jsme již, že velkou vadou spolkového života vídeňského je rozháranost, vzájemná nedůvěra a namnoze i protivenství různých spolků navzájem. Vedle „Komenského“, o jehož důležitosti jsem se již zmínil, pokládám dle stanov za jeden z nejcennějších pro Vídeň našich spolků „Klub rakouských národností“. Založen byl přičiněním redaktora J. S. Skrejšovského r. 1881. na podkladu velice širokém. Skrejšovský chtěl prvotně, aby byl založen spolek mezinárodní, rakouský, který by se pro poměry vídeňské hodil a kde by se pomocí všech spravedlivých Vídeňanů bez rozdílu národnosti pracovati mohlo pro národní rovnoprávnost. Účel spolku jest: hájiti politická a národní práva státních občanů, pěstovati duševní vzdělání lidu, povznášeti hmotný blahobyt vůbec a podporovati výrobnou činnost a práci zvláště. Klub má právo zřizovati čítárny a knihovny, vydávati spisy a časopisy, svolávati shromáždění lidu, pořádati veřejné přednášky, zahajovati volební agitace a podporovati kandidáty k volbám do všech zastupitelstev lidu, zařizovati školy a dětské zahrádky, starati se o vzdělání zanedbané mládeže, podporovati pracovní třídy a

p. Jak viděti, program velice obsáhlý, v který se dá shrnouti vše. Z práv zvláště důležité jest, že klub — ač je spolkem politickým — může zakládati sekce. Schválení těchto stanov bylo zvláštní vymožeností a bývalý ministrpresident Taaffe připínal k tomuto spolku různé naděje. Chyba bylo, že Skrejšovský, sotva zvolen byl předsedou, onemocněl a brzo na to i zemřel. S ním zanikl i denník „T r i b u n e“, v němž hájeny účinně české zájmy. S jak malým porozuměním se spolek setkal, viděti nejlépe z toho, že čítá v jednotlivých okresech vídeňských pouze šest sekcí a že má celkem jenom asi 400 členů. Klub soustřeďuje v sobě hlavně živnostníky, inteligenti se mu vyhybají. Neprávem. Členem tohoto klubu měli by býti právě nejlepší naši lidé ve Vídni, kteří by se měli starati o to, aby členem spolku stal se každý vídeňský Čech. A hlavně měli by v tomto klubu pracovati č e š t í p o s l a n c i, neboť jejich přítomnost a neodvislost dodala by klubu pravé váhy.

Zásluhou klubu zřízena byla r. 1886. první česká záložna ve Vídni, klub vydává od r. 1892. „Kalendář Čechů vídeňských“, v sekcích zařízeny byly úsporné spolky atd. To jsou ovšem jenom ukázky toho, co by klub dělati mohl, kdyby Čechové vídeňští pochopili jeho důležitost, vstupovali do něj a snažili se veliké šíře stanov co nejlépe a nejvydatněji pro sebe využíti.

Jak jsem pozoroval, kladli vídeňští Čechové také veliké naděje v „U s t ř e d n í j e d n o t u n e p o l i t i c k ý c h s p o l k ů s l o v a n s k ý c h v D o l n í c h R a k o u s í c h“, jejíž účel stanoven takto: „spojiti všecky slovanské spolky nepolitické v Dolních Rakousích tak, aby svého účelu v mezích stanov svých mohly dosáhnouti, působiti na rozvoj i zakládání nových nepolitických spolků a pěstovati vzájemnost slovanských spolků nepolitických v Dolních Rakousích vůbec“. Ustavující valná hromada konala se 15. listopadu 1890. O činosti této jednoty slyšel jsem různé posudky sobě odporující. Myšlénka je dobrá, ale bez práce energických činovníků nepodařilo se jednotě seskupiti kolem sebe spolků dolnorakouských v náležitém počtu. Čestné místo vyměřeno jest v organisaci vídeňských Čechů S o k o l s t v u, sdruženému v sokolské župě dolnora-

kouské, jež zahrnuje v sobě osm vídeňských jednot. Nejstarší jest r. 1867. založený „Sokol vídeňský“. Celkem jest v jednotách sokolských na 1150 členů. Z ostatních spolků význačné místo zaujímají „Zpěvácký spolek slovanský“, založený r. 1862., jehož prvým sbormistrem a duší byl A. Foerchtgott (Tovačovský), „Český spolek pro zaopatřování služeb ve Vídni“, založený r. 1896., který vzal si za úkol zachraňovati české učně ve Vídni, úkol to veliký. ale velice obtížný. Do konce r. 1899. podařilo se spolku opatřiti místo u českých mistrů vídeňských celkem 875 učňům; dále jest „Ludmila“, jež podporuje české děti školy a opatroven „Komenského“ a „Český spolek pro šíření lidové osvěty“, který zakládá knihovny, jež však — jak jsem se na některých místech osobně přesvědčil, valné ceny vnitřní nemají.

Z celé veliké řady spolků ostatních chci se zmíniti ještě o „Slovanské besedě“, spolku to české vídeňské inteligence, který založen byl r. 1865. a patří tedy k nejstarším spolkům vídeňských Čechů. V širokých vrstvách našinců ve Vídni se beseda velikým sympatiím netěší. Vysokým příspěvkem členským 30 K ročně uzavřela beseda vstup chudším třídám a během doby nabyla takového významu, že právem o ní napsáno, že „zaujímá totéž postavení, jako měšťanské besedy ve městech českých“, o nichž už dávno říkáme, že se přežily. Slovanská beseda nabyla nátěru šosáckého, byrokratického. Platí drahé místnosti, má pěknou čitárnu, pořádá pro kruh svého členstva různé neškodné zábavy a stala se tak útulkem těch, kdož pokládají sice za svou povinnost býti v nějakém českém spolku, ale při tom příliš se neengažovati. „Slovanská beseda“ má na 400 členů, jejichž práce je v jiných spolcích nanejvýš potřeba, ale kteří klidně sedí ve své besedě a nechávají rváti se o národnost třídy nižší, jež bez řádného vedení nemohou postupovati tak, jak by to jejich snaha zasluhovala. Řeklo se mi, že je třeba, aby Čechové vídeňští měli nějakou representační místnost, kam by mohli uváděti hosti. Ten, kdo těžce a opravdově bojuje za svou existenci, málo se stará o to, má-li pro nějakého hostě pěkně zřízený salon. V prvé řadě snaží se zabezpečiti si

budoucnost, i neuznávám, proč pro několik notáblů, již nechtějí sblížiti se s lidem, má celá řada jednotlivců platiti drahý příspěvek, který jest jim výmluvou, že v žádné jiné organisaci již pracovati nemohou. Vždyť ti notáblové, přijde-li do tuhého, beztoho nás opustí a v rodinách svých se nám již svými dětmi odcizují nadobro. Škoda těch peněz, jimiž mohlo by se rychle postupovati k zabezpečení vlastního bydla vídeňským Čechům.

O zábavu českého lidu vídeňského stará se řada spolků ochotnických a zpěváckých.

Po vlastním domě touží již Čechové vídeňští od prvých počátků čilejšího národního ruchu. Po několika nezdařených pokusech hlavně zásluhou tělocv. jednoty „Tyrš" ustaveno „D r u ž s t v o p r o v y s t a v ě n í s p o l k o v é h o d o m u v e V í d n i", jemuž podařilo se zakoupiti v XV. okresu v Turnergasse dům, který nazván „prvým českým národním domem" ve Vídni. Družstvo začalo se značným dluhem, který je tíží a zaviňuje, že majetek národního domu není dosud zajištěný. Dnes jest národní dům sídlem šestnácti českých spolků. Jest pravda, že neodpovídá představám, jaké máme o národním domu dle vzoru vinohradského a brněnského. Vídeňský národní dům jest chudá, dvoupatrová budova v zastrčené uličce, s ne příliš velikým sálem, malou zahrádkou a řadou různých malých místností. Ale co vyváží všecko, je, že tento domek je č e s k ý m v l a s t n i c t v í m, že odtamtud nemůže Čechy — když si dům zajistí — nikdo vypověděti a že jim tam nemá nikdo co poroučet. J s o u t a m d o m á c í m i p.á.n.y. A aby tento dům byl zajištěn, k tomu zasluhuje družstvo všestranné podpory. Členové družstva platí: zakládající 200 K jednou pro vždy, přispívající 12 K ročně a činný 20 hal. měsíčně. Dle příkladu uvedeného družstva zřídila se již další tři družstva pro vystavění českých domů pro okresy X., II. a společně pro okresy XVI., XVII. a XVIII. Jakmile bude zajištěn český dům v XV. okresu, bude třeba podporovati snahu i družstev dalších.

Pokládám tuto cestu: zříditi v každém okresu vlastní, třeba malý dům českým spolkům za daleko lepší, snáze proveditelnou a rozumnější, než snahu vystavěti Vídni veliký ústřední český dům s hotelem, kavárnou,

sály a pod. Na takovýto representační dům je dost času až v řadě druhé. Vídni je třeba českého hotelu, velikého sálu atd., ale to přijde samo sebou, až provedena bude řádná organisace českého lidu ve Vídni. Korunou její měl by pak býti takový dům. To, myslím, bylo by stavění od základů. A mocnou vzpruhou k řádné organisaci jistě budou vlastní stánky v jednotlivých okresech. Nebudou-li míti Češi vídeňští dostatek škol, nebudou-li míti svých vlastních středisek, stále to nepůjde řádně ku předu. Bude-li centrální středisko, bude to jako se školou. Budou tam choditi nejbližší a ostatní ze vzdálených okresů vždycky najdou výmluvu vyhýbati se.

A mohu říci, že se mi v českém domě v XV. okresu líbilo. Daleko líp, než ve „Slovanské besedě". Sešel jsem se tam se společností živnostníků, jež sbírala mezi sebou po krejcárku za každé německé slovo, aby pomáhali k tomu, by „jejich" dům byl čistý. A ta radost jejich, když někoho chytili a hledání terminů pro různé české výrazy. Ve větší místnosti seděla řada českých učenníků, již při sklenici piva se bavili ušlechtilou rozpravou a četbou. A s jakou radostí mi vyprávěl starší již český mistr, jak se jim pomalu daří aspoň část učenníků odvraceti četbou, přednáškami a divadlem od divokých nedělních zábav v Pratru. Takovéto malé lidi do velikého representačního domu tak snadno nedostanete. Veliké místnosti zase budou jen pro tu tak zvanou lepší třídu, ale pro lid se jimi mnoho nevykoná. Mimo to stál by takový representační dům asi 2,000.000 korun. Družstvo, jež obralo si za úkol dům ten postaviti, ustavilo se r. 1896 pod názvem „Český dům ve Vídni společenstvo s ručením obmezeným" a má dnes po prvém zápalu, s nímž myšlénka se setkala, 670 členů s 2208 podíly a asi 60.000 K jmění. Jak dlouhá tu ještě cesta k vytknutému cíli!

Důležitým krokem v hospodářské organisaci vídeňských Čechů bylo r. 1887. založení České záložny ve Vídni, zapsaného družstva omezeného ručení. Již před tím v létech sedmdesátých vznikla pod jménem „Včela" záložna, jež však neměla dlouhého trvání. U české záložny stanoven členský podíl ve výši 100 zl., jež mohly se spláceti ve lhůtách obnášejících nejméně 50 kr. týdně. Správa záložny sestává z řiditelství, skláda-

jícího se z ředitele, pokladníka a kontrolora. Dozorčí rada má 12 členů. Prvým rokem měla záložna 99 členů s 3.424 zl. splacených podílů. R. 1890. bylo již 195 členů, r. 1899. 281 člen s 295 podíly. Výpůjček bylo r. 1887.: 774 zl. 52 kr., r. 1890.: 41.045 zl. 46 kr. a r. 1899.: 63.581 zl. 75 kr. Záložně náleží v XV. okresu dům a jmění celkové jest as 106.000 zl. Záložna půjčuje na 6 procent a dává všemožnou záruku ukladatelům. Zasluhuje hojné podpory a větší pozornosti, než jaké se dosud těšila. Mimo tuto záložnu vznikly „České lidové záložny“ r. 1896. v X. okresu se 171 členem, r. 1897. v VII. a II. okresu. V III. okresu vznikla r. 1895. „Česká řemeslnicko-živnostenská záložna“, v okresu IV. r. 1896. „Slovanská záložna“, téhož roku v VIII. okresu „Česká řemeslnicko-živnostenská záložna“. Mimo to jsou spotřební a úsporné spolky i filiálky ústavů, jako jest „Slavie“, „Živnostenská banka“ a j.

Při zakládání prvé záložny domnívali se ti, kdo stáli při její kolébce, že vzrůst záložny bude co nejrychlejší, že hlavně české řemeslnictvo zanechá ústavů německých a přilne k českým. Naděje ty — bohužel — se nesplnily. České ústavy peněžní jenom pomalu razí si cestu a jest jejich povinností, aby počínaly si co nejobezřetněji, aby snad nebyla nějak důvěra v ně zviklána, neboť využili by toho jistě nepřátelé naši v nejvyšší míře i proti nynějšímu pomalému vzrůstu české moci a váhy hospodářské ve Vídni.

Z politických stran padají pro nás na váhu hlavně tři: sociálně demokratická, národně sociální a křesťansko-sociální. Stojí proti sobě v prudkém boji. Nejlépe sorganisována a nejvíce příslušníků má strana sociálně demokratická, v jejíž schůzích se obyčejně referuje německy a někdy i česky. Důležitým krokem pro stranu tu bylo založení denníku (Dělnické Listy). Její vůdcové a agitátoři jsou velmi oblíbení mezi českým dělnictvem nejen ve Vídni, nýbrž i pod Vídní. V organisaci národně sociální vzrůstá soc. demokratům nebezpečný odpůrce. Majíc v čele několik schopných lidí rozvíjí se strana národně sociální po všech okresech a podstupuje vítězně boj jak proti sociální demokracii, tak proti křesťanským sociá-

lům, kteří jdou společně s Luegrovci. Ani této poslední straně nedá se upříti však značná důležitost pro český živel, neboť ona organisací svou vniká do těch kruhů, kam by se ani strana sociálně demokratická ani národní nedostaly. Strany tyto mají každá řadu svých spolků, v nichž se živí politické strannictví a vlévá nenávist ku stranám ostatním.

První spolek dělnický byl „Českoslovanský dělnický spolek“, založený r. 1868. R. 1869. učiněna ze spolku potravní spotřební organisace a založeny tři obchody. Snaha ta však — jako v Čechách — potkala se s nezdarem a spolek zneáhla obchody své zavíral. R. 1877. byl „Českoslov. dělnický spolek“ pro socialně politické snahy rozpuštěn. Největší spolek národního dělnictva je „Barák“, mající asi 2.000 čl. R. 1885. založena byla „První česká politická jednota“, jejímž účelem jest pracovati za uznání české řeči jakožto druhého zemského jazyka, domáhati se zřízení veřejných českých škol a zavedení českých bohoslužeb, zřizovati knihovny, rozšiřovati užitečné časopisy, vůbec povznésti duševní vzdělání příslušníků kmene českého a rozmnožovati politické i národohospodářské vědomosti členů. Duší jednoty jest Dr. Živný, jehož přičiněním přestupuje hojně Čechů na pravoslaví, aby se domáhali zřízení české pravoslavné obce a české pravoslavné náboženské školy veřejné, jakou mají pro několik dětí ve Vídni ku př. i Srbové.

Z ostatní dlouhé řady různých spolků uvádím ještě nejstarší ochotnický spolek „Pokrok“, který r. 1888. provedl po dvakráte Blodkovu operu „Ve studni“ se značným zdarem.

Vysoce zajímavé svými výsledky bude letošní sčítání lidu. Nedělalo se sice ve Vídni k němu mnoho, ale přece více než k minulým, zvláště se strany národně sociální strany. Pořádány schůze, rozhazovány letáky, učiněn i náběh k jakési okresové organisaci.

K českému obcovacímu jazyku přihlásilo se r. 1880. 25.186 obyv. ze 726.105, r. 1890. 63.834 z 1,364.548; je tedy znamenati rozhodný pokrok. Nejvíce Čechů vykazuje okres II. Leopoldov: 10.786 a X. Favoriten: 12.267, nejméně XIII. Hietzing: 607 a XI. Simmering: 408.

Obavy slyšel jsem v české společnosti před prováděním nového domovského zákona. Hlavním důvodem pro ně bylo, že český národ ještě méně než dosud bude se starati o Čechy vídeňské, když tito ztratí příslušnost svou do Čech. Nesdílím těchto obav, ale naopak vidím velikou výhodu v tom, že tisíce Čechů nabudou ve Vídni domovského práva a tím že zlomen bude hlavní důvod, o který opírají Němci své nepřátelství proti českému živlu vídeňskému, totiž že není domorodý, nýbrž přistěhovalý.

Z téhož asi důvodu, z jakého obává se provedení nového domovského zákona, staví se část Čechů dolnorakouských i proti uskutečnění českého státního práva. Ale ani v tom, myslím, že nemají pravdy. Český národ dosud velice málo se staral o vídeňské Čechy a čeho tito docílili, stalo se jenom zásluhou jednotlivých pilných pracovníků ve Vídni samé. Tak tomu bude zajisté i v budoucnosti. Ale kdyby uskutečnil se samostatný český stát, převzal by tento nejen povinnost ústřední matice školské, ale z valné části i povinnosti národních našich jednot, hlavně pokud se nesou ke kulturnímu i hospodářskému povznášení českých menšin. Tím uvolnil by se značný kapitál, který český národ ročně sebere a jehož by se pak dalo použít ku podpoře českého živlu v Dol. Rakousích i jinde. Veliký význam pevné české posice ve Vídni jistě nikdo nedovolí si bráti v pochybnost a každý si jen přeje, aby její organisace šla rychleji ku předu.

Zašel jsem si ve Vídni i do italské jídelny. Překvapilo mě, že tam se mnou vůbec německy hovořiti nechtěli a také nemluvili. Předložili mi jen italský jídelní lístek a já musil si pomáhati, jak to šlo. Slova německého jsem neslyšel. A kolik je Italů ve Vídni? Hrstka proti českému živlu, a věru, že jsem jim jejich uvědomělost záviděl!

Hlavní kontingent Čechů tvoří dělníci a řemeslníci (téměř všichni obuvníci vídeňští jsou Češi), ale jest i hodně inteligence, bohužel vlažné, obojetné, neupřímné. Nejvyšší, nač se většina české inteligence zmůže, jest, že jednou za dlouhý čas jde na nějakou českou zábavu do Ševcova hostince v Prátru a že je členem Slo-

vanské besedy. K práci další nelze jí — až na několik jednotlivců — pohnouti. Pozoroval jsem na periferii města, že tam bydlí hojně našinců. Ale ten jejich hovor! Rodiče mezi sebou mluvili česky, ale s dětmi již německy. Také děti bavily se mezi sebou jen německy.

Český živel jen pomalu shazuje se sebe klatbu, jež na něm ve Vídni tkvěla. Co bylo českého, pokládalo se za sprosté, nízké — proto také ono vzdalování se inteligence. Podivně působí, když ve vídeňských Benátkách, u Ronachra a jinde česká společnost zcela klidně poslouchá, ano i potleskem odměňuje hrubé vtipy, kuplety na českou národnost. Hrabě Jan Harrach v „Osvětě“ z r. 1881 napsal o tom: „Byla doba, kde Vídeňané bez potupných úsměšků na národnost českou skoro ani se baviti nemohli; po chvíli přivedli to tak daleko, že ve společnosti mnohý Čech studem se červenal, když se na něj vyzradilo, že je — Čech.“ Hrabě Harrach píše, že doba taková „byla“. Viděl jsem, že namnoze doba taková ještě jest.

Český živel ve Vídni m o h u t n í. V neprospěch hlavně českého jihu a Moravy rozšiřuje se Vídeň. Myslím, že Čechové vídeňští při dobré organisaci byli by dosti mocní, aby chránili naše lidi od poněmčování. Nutno vdechnouti Čechům touhu po samostatnosti, uvědomiti je a pak jim Vídeň neodolá, bude musiti kapitulovat a uznat Čechy rovnorodým živlem i ve Vídni.

Takový dojem na mě Vídeň činila. Snažil jsem se za svého krátkého pobytu seznati, co bylo možno a utvořiti si svůj úsudek, který jsem tuto upřímně a poctivě uvedl. Přeji si, aby také tak byl chápán.

III. Čechové pod Vídní.

I na jih od Vídně je český živel velice početný. Hlavně v blízkém okolí Vídně dělníci cihelen jsou valnou většinou české národnosti, dělníci hospodářští pak Slováci. Při sčítání lidu přihlásilo se v okresu Moedlingském k obcovacímu jazyku

českému:	r. 1880:	1782 obyv.,	r. 1890:	4554 obyv.,
německému:	r. 1880:	28536 „	r. 1890:	34174 „

Nejčetněji jsou Češi zastoupeni v obcích: Biedermannsdorf, kde bylo napočteno

	r. 1880:	Č. 38,	N. 748,	r. 1890:	Č. 253,	N. 904
Hinterbrühl:	„	„ 3,	„ 943,	„	„ 36,	„ 1146
Brunn am Gebirge:	„	„ 95,	„ 1909,	„	„ 270,	„ 2275
Guntramsdorf:	„	„ 283,	„ 2273,	„	„ 495,	„ 3042
Kaltenleutgeben:	„	„ —	„ 1241,	„	„ 121,	„ 1287
Mödling:	„	„ 94,	„ 6626,	„	„ 621,	„ 9262
Wiener Neudorf:	„	„ 132,	„ 1574,	„	„ 1120,	„ 1574
Perchtelsdorf:	„	„ 79,	„ 3354,	„	„ 56,	„ 3867
Rodaun:	„	„ 14,	„ 849,	„	„ 77,	„ 885
Siebenhirten:	„	„ 45,	„ 953,	„	„ 299,	„ 1484
Sittendorf:	„	„ 6,	„ 502,	„	„ 22,	„ 439
Vösendorf:	„	„ 867,	„ 1160,	„	„ 1157,	„ 1281

V okresu Pottensteinském měla Čechů obec

Berndorf:	128	(r. 1880: 29),	Němců: 2712	(1594)
Fahrafeld:	62	(„ „ 46),	„ 748	(621)
Veitsau:	31	(„ „ 3),	„ 941	(393)
Pottenstein:	42	(„ „ 29),	„ 2028	(1786)

a j. Celkem choval tento okres: r. 1880.: Č. 197, N. 13.761, r. 1890.: Č. 279, N. 16.558.

Okres Badenský měl v obci:

Gainfarn:	Č.	28, (r. 1880:	4),	N. 2070, (r. 1880:	1859)
Günselsdorf:	„	25, (r. „	—),	„ 785, (r. „	756)
Leobersdorf:	„	28, (r. „	8),	„ 2359, (r. „	1792)
Möllersdorf:	„	282, (r. „	92),	„ 821, (r. „	663)
Traiskirchen:	„	174, (r. „	93,	„ 1556, (r. „	1474)
Oyenhausen:	„	47, (r. „	28,	„ 189, (r. „	209)
Vöslau:	„	—, (r. „	391,	„ 3419, (r. „	2498)

a po menších částkách jinde, takže v celém okresu bylo: Č. 680 (828), N. 36.406 (31.991).

Celé hejtmanství Badenské (okresy: Baden, Moedling a Pottenstein) čítalo: Č. 5513 (2807), N. 87.138 (74.288).

Od roku 1890. bylo zřízeno okresní hejtmanství v Moedlingu, jemuž přidělen vedle okresu Modlingského i okres Ebreichsdorf, patřící k hejtmanství ve Víd. Nov. Městě. Toto hejtmanství mělo Čechů: r. 1890. 2396 (2036), N. 55.521 (50.221); Češi byli hlavně v obcích:

Ebenfurth:	Č. 32,	(111),	N. 1726	(1843)
Gramatneusiedl:	„ 758,	(582),	„ 1578	(817)
Reisenberg:	„ 65,	(159),	„ 1029	(924)
Trumau:	„ 469,	(407),	„ 1378	(1304)
Ober-Waltersdorf:	„ 54,	(102),	„ 1184	(1045)
Unter- „	„ 82,	(0),	„ 1410	(1450)
Weigelsdorf:	„ 290,	(173),	„ 629	(567)
Wipfelhof:	„ 203,	(0),	„ 909	(211)
Erlach:	„ 108,	(3),	„ 1485	(1314)
Felixdorf:	„ 89.	(0),	„ 1811	(1727)

Mimo to mělo Vídeňské Nové Město, jež má samostatný statut: Čechů r. 1890: 634 (540), N. 20.223 (20.065). Zajímavá je obec: Au am Leithaberge, jež měla r. 1880.: 633 Chorvatů a jen 161 Němců, r. 1890. však 781 Němce, 6 Čechů a žádného Chorvata.

Uvedená dvě hejtmanství hraničí na východě s hejtmanstvím Bruch a. d. Leitha, z něhož pod Vídní ležící okres Švechatský čítal r. 1890.: Č. 1857 (3100), N. 25.720 (42.870). Celé hejtmanství: Č. 2125 (3208), N. 53.722 (70.459).

V okresu Švechatském měl:

Švechat:	Č.	275,	(188),	N.	4612	(3495),
Hainburg:	„	22,	(25),	„	4215	(4325),
Hennersdorf:	„	691.	(273),	„	639	(526),
Neukettenhof:	„	97.	(64),	„	900	(973),
Oberlaa:	„	262,	(341),	„	1853	(2532),
Leopoldsdorf:	„	309,	(157),	„	426	(390),
Schwadorf:	„	52,	(65),	„	1460	(1356),
Ebergassing:	„	0,	(951),	„	2265	(1049),
Wienerherberg:	„	0,	(136),	„	698	(635),

Značný úbytek jeví se hlavně proto, že obec Simmering přidělena byla jako XI. okres k Vídni.

Uvedené číslice ze sčítání lidu jsou ovšem naprosto nesprávny. Čechů je daleko více, neboť téměř ve všech cihelnách, továrnách i dvorech jest většina dělnictva naší národnosti ať již z Čech, Moravy či ze Slovácka.

Tito naši lidé žijí hrozně. V Moedlingu, v německé společnosti, do níž jsem náhodou zapadl, nazván byl lid cihlářský „Viehvolk“. Protestoval jsem proti tomu, ale marně. Měšťácké kruhy opovrhují dělnictvem tím všeobecně a vyhýbají se každému styku s ním. Cihláři mají pod Vídní celou řadu svých spolků, s vedením téměř všeobecně sociálně-demokratickým. Největší důvěře z veřejných pracovníků této strany těší se redaktor Krapka z Vídně a pak funkcionář spotřebních spolků J. Taussig v Siebenhirtenu a J. Racek v Inzersdorfu. Ve schůzích, k nimž putují vždy ženy i muži z celého okolí, referuje se česky a německy. Komisaři nechtěli dříve českých řečí dovolovati, ale když vzešly z toho veliké bouře, nekladli více překážek. Schůze bývají velice živé. Více hovoří se česky, poněvadž německy rozumí jenom menší část dělnictva.

Až k Moedlingu tvoří od Vídně všecky obce jakýsi celek, jsouce od sebe jen nepatrně vzdáleny. Z Vídně přes Atzgersdorf až na konec Liesingu vede dlážděná silnice.

K hroznému znemravnění hlavně přispěl společný byt dělnictva. Nyní stala se sice po velikých a bouřlivých stávkách jakási náprava, ale dosud zcela nedostatečná.

Dříve bydlívalo v malých bytech 10—30 rodin společně: muži, ženy, děti, všecko pohromadě, lůžko na lůžku. Na jednom rodil se před zraky všech nový občan k trudnému životu, na druhém — často za posměšku ostatních — jiný umíral. Věci, jež se děly za tohoto společného bydlení, byly hrozné. Líčení jich předstihuje svou hrůzou i obrázky Zolovy v „Germinalu“. Ani děti nejmenší nebyly ušetřeny. Pohlavnímu pudu a alkoholu propadalo všecko. Náprava stala se v tom směru, že v tak zvaných „dělnických kasárnech“ má nyní každá rodina svou vlastní světničku („cimru“). Ale ve většině případů zase má vždy několik rodin společnou kuchyni. A tu povstávají nové potíže. Jest potřebí na př. různými způsoby znamenati maso, které komu patří, neboť vaří se ve společném kotli, nebo musí kusy býti stejné, aby jedna rodina druhou nešidila. Že vzniká při tom řada nesvárů a hádek, je samozřejmo.

Na některých cihelnách netrpí majetníci svobodných dělníků neb aspoň dělnic. Dříve byla spousta konkubinátů nejvolnějších forem. Při společném bydlení nebylo ani jinak možno. Neohlížel se nikdo, komu která žena a který muž náležel. Tomu má býti zákazem práce svobodných dělnic bráněno. V některých kasárnách, ku př. ve Voessendorfu, mají dělníci byt po celý rok, jinde — jako v Guntramsdorfu — jsou kasárna jenom letní a na zimu najímají si cihláři vždy několik rodin společně malé byty ve vesnici. A starý, znemravnělý život se opakuje.

Sešel jsem se v cihelnách s velikou nedůvěrou. Někde odbývali mě čeští dělníci až urážlivě, když ptal jsem se na poměry. Roku loňského dělníci naříkali na menší výdělek proti jiným létům. Za vytlučení tisíce cihel platí se 3 zl. Záleží na obratnosti dělníka, kolik vydělá. Největší denní výdělek odhadovali mi na 1 zl. 80 kr. Nádenník vydělá si až 90 kr. denně, vozič až 1 zl. 10 kr. Nejvíce jsem zastihl Čechů z Klatovska a Sušicka.

Sociálně demokratická organisace zmohla se hlavně zakládáním spolků podpůrných pro případ nemoce. Členy takových dělnických spolků mohou se státi všichni dělníci i dělnice, kteří od lékaře byli uznáni zdra-

vými a kteří jsou ve věku od 16 do 55 let. Příspěvky obnášejí buď 10 nebo 20 haléřů týdně. Podpory jsou v různých spolcích různé. Pohybují se v obnosu 5 K — 10 K týdně, ženám při porodu dostává se podpory 10 K; mimo to dávají se i pohřební podpory od 25 K do 50 K. Trvá-li nemoc přes 26 neděl, sníží se podpora na polovinu; při nemoci ještě déle než 52 týdnů trvající rozhoduje výbor, zda má býti další podpora úplně zastavena. Ustanovení ve příčině nemoci jsou dosti přísná. Člen musí se podrobiti lékařské kontrole, kdykoli si spolek přeje, podpora odepírá se při pohlavních nemocech neb když člen z nestřídmosti a opilosti onemocní, či ve rvačce se poraní. Člen, který přes rok byl nemocen, má při opětném onemocnění jenom tehdy nárok na podporu, když byl mezi tím po 6 měsíců úplně zdráv.

Celá řada dělníků vyslovuje se ostře proti zavedení osmihodinné doby pracovní. Zvláště ženatí nepřejí tomuto požadavku z obavy, že by se pak málo vydělalo. Poukazují na to, že za deštivého počasí dělník musí chtěj nechtěj odpočívati a že i v zimě buď výdělek je velmi hubený nebo žádný.

Strana sociálně demokratická také založila tak zv. konsumní spolky, jež prosperují s různým zdarem. Záleží příliš mnoho na poctivosti a obchodní obratnosti těch, již mají správu takových spolků v rukou. Ve většině případů jsou to židé. Konsumní spolky jsou dobré hlavně pro zimu, kdy není výdělku. Dělníci zadlužují se u spolku a pak v létě z výdělku dluhy splácejí.

Vedle sociálních demokratů také křesťanští sociálové na některých cihelnách mají dobrou organisaci. Někde — jako v cihelně „u zeleného stromu“ — podnikatelstvo sociálních demokratů v práci netrpí. Podporuje za to mezi svým dělnictvem — veteránství. A jak jsem poznal, působí na mnohé dělníky veteránská uniforma zvláštním kouzlem. A zase je podivné, že vzpírají se tomu ženy. Byl jsem přítomen, když dělníci přemlouvali svého soudruha, aby přistoupil k veteránům. Žena mu zkrátka řekla: „Jak mi přijdeš s tím perem domů, budeš spát sám; já s četníkem spát nebudu.“ U „zeleného stromu“ také ještě je ta zvláštnost, že vdovy mají tam svou společnou „cimru“. V cihelnách, kde pracují

i svobodné dělnice, neubrání se tyto při stálém styku s mužskými. Svobodné ženy dávají děti své na opatrování babkám, jimž za to platí 2 K 40 h až 3 K týdně. Ptal jsem se takového děvčete, jež v neděli chovalo své dítě a při tom nadávalo: „Proč se raději nevdáte?“ „E, lepší být svobodná.“ „A co s dítětem?“ „Starám se aspoň jen o ně, ale potom bych se musila starat i o tátu.“ „A což, přijde-li jich víc?“ „Ať kradou!“

Čeština je pramálo respektována. Našel jsem české nápisy jen v Moedlingu na konsumním spolku („Arbeiter-Consum-Verein“) i české „Zde se prodává jen na členy“. Ve Wr. Neudorfu má obchodník Carl Grauer nápis: „Prodej od Cukru Kavy a všeho drůhu zboži a Kořalky“, v Guntramsdorfu pak je ulice „Am Tabor“. Jinak však hovoří dělníci i dělnice mezi sebou jen česky. Mluvil jsem s mladšími dělníky, kteří se v Dol. Rakousích již narodili a chodili do německých škol, ale přiznali se, že německy znají dosti chatrně, poněvadž stále mluví jenom česky. Na Wienerbergu bývala pro dělnické děti i česká škola, ale neměla dlouhého trvání.

Odhadnouti i jen přibližně počet českých duší v cihelnách, je nemožno. Do Čech vrací se dělníků jen malá část. „Jen ti, co mají doma (v Čechách) rodinu nebo domek — jinak škoda peněz za cestu.“ Čeští dělníci a dělnice žení a vdávají se většinou jen mezi sebou. V mladším pokolení vyhynul již téměř docela pocit nějaké příslušnosti do Čech. Nejvýše že matka neb otec jim vyprávějí o obci, kam jsou příslušni, a kde žil jednou dědek nebo bába. —

Více a rychleji odnárodňuje se nám dělnictvo tovární. Příčinu hledám v tom, že dělnictvo tovární je daleko závislejší na svém chlebodárci. Cihelen je pod Vídní spousta, a nelíbí-li se dělníku v jedné, jde do druhé: práce i mzda je téměř ve všech stejná. Jinak v továrnách. Veliké továrny na textilní zboží nedělají s dělnictvem velikých okolků a pak jinde se zachytiti za dnešní mizerie je těžko. Nad to jsou továrny ve větších městech, kde styk s ostatním německým obyvatelstvem je čilejší, kde více se dohlíží na řádnou návštěvu českých dětí v německých školách. Mimo to pohlíží dělnictvo ji-

ných kategorií na cihláře s vrchu a nerado se s nimi stýká, tak že oni jsou odkázáni jen na sebe.

Veliké továrny jsou v Erlachu, Trumau, Ebergassingu, Woellersdorfu a jinde. Zvlášť dobře je sorganisováno dělnictvo české v Ebergassingu, a přiléhajícím k němu Frazensthalu a Marienthalu. Mají tam mimo svůj dělnický česko-německý spolek i vzdělavací zábavní spolek „Vlastimil", jehož účelem jest: 1. podporování rozličných vlasteneckých, jakož i jiných dobročinných podniků t. j. podporování chudých školních dítek a přispívání ku stavbě spolkového domu. 2. Zařízení malé spolkové knihovny k bezplatnému upotřebení pro členy. 3. Uspořádání tichých domácích zábav pro členy a jejich příznivce, při kterých historické, humoristické, pěvecké a hudební přednášky, jakož i divadelní představení ku vzdělání členů odbývány budou". Jednací řečí dle čl. 5. jest česká, úřední jednání děje se v řeči německé. Členem spolku státi se může: „1. kdo jako host spolek po delší dobu byl navštěvoval, 2. solidním jednáním se vyznamenal a 3. většinou členů k tomu za hodna uznán byl". Kdyby byl spolek rozpuštěn, připadne jeho jmění „Komenskému" ve Vídni.

Obec Ebergassing je německá s německou správou; písařem obecním je učitel, prý k Čechům smířlivý. Škola jest pětitřídní, v níž je na 480 dětí, ze dvou třetin českých. Kázání jsou německá. Usedlé občanstvo je německé. Češi jsou zaměstnáni v textilní továrně, která poskytuje obživu asi 700 dělníků, z nichž 600 je českých. Spolek „Vlastimil" založen byl r. 1891. a má na 50 členů z Ebergassingu a 15 z Marienthalu, kde je na 400 Čechů.

Vzájemnost mezi Čechy udržuje hlavně české divadlo, navštěvované i Němci. Již před založením spolku od roku 1869. hrávalo se divadlo. Laskavostí starého, zasloužilého řiditele divadelních her dostalo se mi celé řady divadelních cedulí. Hrány hry Tylovy, Šamberkovy, různé přeložené atd. Jeviště je slušné. Na oponě je namalována věštící Libuše. Spolek stihla krutá rána tím, že neopatrností služky hostinského jim bylo jeviště zapáleno a část kulis shořela. Ale za mého pobytu v Ebergassingu byla již škoda téměř napravena.

Spolková knihovna má na 1000 svazků různé ceny; mimo to má spolek slušnou knihovničku divadelních kusů. Čte prý se velice pilně.

S Němci dosti dobře vycházejí. Na návsi slyšel jsem téměř jen český hovor. Dělníci v rodinách i mezi sebou mluví česky a od českých dětí učí se češtině i děti německé. Mají tamnější Čechové i svou českou kapelu, řízenou obratným i vzdělaným kapelníkem Čechem, který je také dělníkem v továrně. V malém kroužku stýskali si mně předáci „Vlastimila“, že se velká řada Čechů spolku odcizuje hlavně působením sociální demokracie. Jenom divadla shromažďují vždy českou společnost z celého okolí. Tu nedovede zabránit četné návštěvě ani největší nepohoda. Na divadlo těší se každý. Češi vymohli si v dělnickém spolku i české stanovy a české úřadování vedle německého. Poznal jsem v našich lidech tam v té vesničce upřímné a poctivé našince. Bojují za svůj jazyk neohlížejíce se na budoucnost. Jsou tak obětaví, že sami ještě podporují „Komenského“ i Čechy ve Švechatu. Na Čechy a Prahu vzpomínají hlavně ti starší jako na zaslíbenou zemi. Opuštění, nikým nepodporovaní, od české společnosti sami sobě ponechaní nezoufají, nýbrž pracují. Při minulém sčítání byli zapřeni — slibovali, že při novém sčítání líbiti si toho nedají. Dojala mne slova starého režiséra, který provázel mě daleko za ves, když na mou otázku, zda není mu někdy úzko z budoucnosti, odpověděl: „Děláme co možno, protože je to naše povinnost, a jak dál bude, ví bůh.“

Ještě zmíním se o poměrech v Moedlingu, Víd. Novém Městě a Švechatu.

V Moedlingu hledal jsem bez výsledku nějakou upřímnější českou duši. Čechů je tam sice dost, ale neradi mluví s cizincem česky a nedůvěřují. V Moedlingu jest český spolek „Žerotín“, ale marně jsem pátral po jeho funkcionářích. Členové připojili se k organisaci sociálních demokratů a českého spolku zanechali. V bývalém jeho sídle umístil se „Consum-Verein“ a „Žerotín“ odstěhoval se do zastrčené uličky. Hledal jsem jej i tam. Ale v hostinci samém se přeli, jaký je to vlastně spolek. Nikdo nemohl mi podati bližších

zpráv. — Čechů je v Moedlingu hojně. Jenom obuvníků zaměstnaných v známé obuvnické továrně počítá se na 1200. Obývají tři řady dělnických domků. Mimo to jsou Češi v emailovce i jinde, tak že mně byl odhadován jich počet asi na 1500. Mimo to někteří svobodní dělníci, kteří pracují v Moedlingu, bydlí ve Vídni, kam po práci jezdí. Mezi stavebními dělníky je mnoho Chorvatů. V Moedlingu je více „Moravců", zvláště od Brna, než Čechů z království. Živnostníci neradi se stýkají s dělnictvem cihlářským z okolí Moedlingu a aby se vyhnuli nějakému snad s ním stotožňování, raději hlásí se za Němce, ač prý v Moedlingu při sčítání nebylo toho třeba; jednalo se liberálně. Děti vlivem německé školy se odnárodňují. Dělníci mezi sebou sice hovoří v hostinci potichu česky, ale s hostinským, ač uměl též česky, mluvili již jen německy. Bylo mi řečeno, že je v Moedlingu v Neudorferstrasse i česká kavárna Beneschova. Šel jsem tam, majitel však popřel, že by byl Čechem. Doznal, že umí trochu česky, ale prohlásil, že česky se mnou mluviti nebude. Mimo to je český provazník, několik krejčí i j. Samostatní živnostníci obávají se ovšem hlásiti se k české národnosti z obavy před boykottem a chtějí se svou němčinou i lišiti hlavně od českých cihlářů, aby nebyli s nimi stotožňováni. Mezi firmami spatřil jsem v hlavní třídě níťařský obchod s jménem „Libussa Loew". V hotelu u nádraží našel jsem na jídelním lístku také „Boehmische Dalken", ale bylo to prapodivné jídlo, jež mi pod tímto jménem předložili.

Ve Víd. Novém Městě každý třetí člověk na ulici jest voják. Mimo vojíny posádky jsou to hlavně chovanci vojenské akademie. Na této vyučováno bylo češtině přičiněním řiditele hraběte Františka Ludvíka Türheima již od r. 1752. Prví učitelé byli Václav Wiedemann a Ant. Klobás, kteří za svou práci dostávali plat 400 zl., který byl jim později zvýšen na 600 zl. Jeden z jich nástupců, Athanas Spurný, vydal r. 1783. spis: „Kniha k čtení a překládání pro schovance c. k. akademie, pozůstávající v exercitium službě a adjustirování sprostného muže c. k. pěchoty". R. 1781. stal se vrchním ředitelem akademie František Josef Kinský ze

Vchynic, který zreorganisoval ústav a také češtině vykázal přednější místo příkazem: „Bezprostředně po německém jazyku následuje ex officio český, poněvadž mocnářova vůle jest, by mladíci na jeho náklad pro vojenský stav vychovávaní v tomto ve službě tak rozšířeném a tudíž tak potřebném jazyku se znali. Vyučování ostatním jazykům: latinskému, vlašskému a francouzskému se děje toliko z pouhého dobrodiní císařova k soukromému užitku chovanců, pročež musí ex officio přednášený jazyk český ostatním třem jazykům předcházeti.“ Po smrti Kinského bylo vyučování češtině zastaveno a nahraženo polštinou; teprvé po 17 létech r. 1824. opět čeština v učební plán zavedena. R. 1827. ustanoven učitelem Matěj Milota Zdirad Polák, který s nástupcem svým Buriánem hojně rozšířil znalost češtiny mezi chovanci akademie. Burian založil ve Víd. Nov. Městě také českou čtenářskou společnost, jež trvala asi 5 let. Od r. 1869. určeny pro všecky učitele akademie ať vojenské či civilní přísné zkoušky, jichž složením nabývalo se titulu řádného profesora. Prvým řádným profesorem češtiny stal se Ferdinand Čenský, který vytrval na akademii od r. 1869. do r. 1885. Nyní se učí na akademii češtině půldruhé hodiny týdně.

Jinak v městě samém, jež je velice rozlehlé a má nyní na 30.000 obyv., neslyšeti českého slůvka. Čechů je asi 2500—3000 dle odhadu místního znalce, ale největší percento z nich hlásí se k sociální demokracii a rychle se odnárodňuje. Jakmile zná několik vět německých, třeba hodně zkomolených, již český člověk ani se svými druhy nechce česky mluviti. Bývalo prý jinak. Ještě před třiceti lety bylo mluveno i v obchodech česky a byly i některé dvoujazyčné firmy. Dnes němečtí nacionálové bezohledně pronásledují každého, kdo se odváží promluviti české slovo. Proto již v druhé generaci české rodiny se poněmčují. Škol národních německých je celkem 5 s 25 učiteli, mimo to jsou dvě měšťanské školy (pro hochy a dívky) s 13 učiteli. Nová škola má se stavěti na předměstí. Učitelé jsou téměř vesměs nacionálové. Češi sami komolí svá jména, aby zakryli svůj původ a píší se: Kucharz. Sokolar, Bohaczek, Senal, Horatschek, Bubn, Zaschl a pod., ale i mezi

nejzarytějšími odpůrci českého jazyka jsou lidé s českým přetvořeným jménem jako: Doczekal, Pospischoell, Wichodyl, Schewczik a Huneck.

Přes veškeren nátlak přece hlásí se ještě celá řada nezávislejších našinců k české obcovací řeči. Proti tomu agitovalo se zvláště i při nedávném sčítání. Svědčí to o špatném svědomí Němců. „Wiener Neustaedter Nachrichten“ psaly ku př. v čísle z 9. listopadu 1900.: „V německých krajích, kde jsou Němci pány a kam přivandrovalí Slované do všech oborů zaměstnání k vůli své obživě mluví se svými službodárci německy, musíme se s veškerou bezohledností postavit proti agitaci, jež zvrátiti chce samozřejmé přiznání přivandrovalců k německé řeči obcovací v přiznání jich k slovanské řeči mateřské.“ V Praze Němci ve svých brožurkách hájili naproti tomu mínění („Leitfaden fuir das Verhalten bei der Volkszaehlung herausgegeben vom deutschen Vereine in Prag“), že obcovací řečí jest řeč mateřská. Arciť — jak se jim to kde proti nám hodí.

Dobrého našince našel jsem ve sládkovi tamního pivovaru. Je to upřímný člověk, neohrožený Čech, který provdal své dvě dcery do Čech a syna dal na studie do Tábora. Chasa pivovárská je většinou česká, poněvadž jest lepší než německá a spolehlivější. Německý dělník, jakmile vydělá několik grošů, hned štítí se práce. Němci by ovšem Čechů ve svém závodu nedrželi, kdyby — nemusili. Nynější sládek při svém nastoupení vařil ročně 28.000 hl piva a zvýšil již výrobu na 52.000 hl. To u Němců rozhoduje, tak že dávají sládkovi — ačkoliv ho jako Čecha jinak nemají v lásce — pokoj. Mimo pivovar jest ještě několik samostatných našinců živnostníky, ale veřejně se obávají přiznati se k své národnosti. Dnes jest nemožné přikročiti k nějaké organisaci Čechů ve Víd. Nov. Městě. Jsou příliš roztříštěni, patří k různým stavům a bližší styk je nemožný, poněvadž většina jest závislá, bojácná. V okolí nejvíce Čechů zaměstnáno jest v tkalcovnách ve Felixdorfu a obci Trumau. Přiznávají se k sociál. demokracii a jsou sorganisováni v německých spolcích politických. Všude v těchto končinách kolem Víd. Nov. Města jest více Moravců než Čechů z království.

Jako pracovníci ve dvorech panských najímáni jsou Slováci. Sešel jsem se s nimi ve větším počtu hlavně v Guntramsdorfu a pak ve dvoře Dreherově ve Švechatu. Slováci žijí jen ve svém kruhu. Jsou to lidé ubozí, neuvědomělí a trpěliví k neuvěření. S ostatním obyvatelstvem se nestýkají jednak pro naprostou neznalost němčiny, jednak proto, že každý činí jim jen příkoří. Vstávají v letě v nejrannějších hodinách a dřou se až do pozdní noci za několik mizerných krejcarů. A co nejpodivnějšího při tom: jsou většinou spokojení a namnoze i šťastní! Ptal jsem se Slovačky v Guntramsdorfu: „Jak se tu máte?“ „A všelijak — zněla odpověď — dření máme dost, ale najíme se a nějaký ten groš taky ušetříme na tu bídu doma.“ „Kolik vás tu?“ „A moc.“

Surově zachází se se slováckým dělnictvem u Drehera, který je ve Švechatu i okolí všemohoucím pánem. Ve Švechatu odhadovali veškero jeho jmění asi na 150 milionů korun. Čeleď má na svém dvoru švechatském jen slováckou. Slováci za denní plat 45 kr. nechávají se vyssávati až do nemožnosti. Obývají společně dlouhé světnice a rodiny jsou od sebe odděleny nízkým dřevěným přepažením, jaké bývá u nás v koňských stájích.

Ráno, když vyjedou ze dvora s potahy na pole, činí nepřehlednou řadu a zastavují veškerou jinou dopravu. Při práci dostává se jim hodně bití. Jednak ze Slováků, kteří znají trochu německy, jednak z Němců, kteří znají několik slov slováckých, zřízeni jsou popoháněči, kteří dohlížejí na práci v polích. Takový popoháněč se silnou holí v ruce je postrachem Slováků, neboť zbije třeba bez příčiny slováckého pracovníka do krve. Byl jsem přítomen takové hnusné scéně. Slovák — chlap jako hora — dal se tlouci malým mužíčkem, který ranami nešetřil, ačkoli Slovák několika ranami byl by snadno svého mučitele zabil. Ale ani mu nepřipadlo nějak se bránit. Trpělivě snášel kruté rány a jen plakal a naříkal prose „milostpanka“, aby ho již nebil. „Milostpanko“ přestal, až když vyčerpal všecky síly a pak odlehčil si ještě spoustou nadávek, než se vzdálil. Sotva zašel s dohledu, chytil Slovák bič a mlátil nemi-

losrdně potah volů, s nímž pracoval. Ptal jsem se, proč bez příčiny tak pere do onoho dobytka. „A keď já su také bez príčiny bit“, bylo mi odpovědí. Šťastným je Slovák, může-li se — opíti. Jest mu všecko k tomu dobré. V pivovaru Dreherově číhají Slováci vždy na příležitost, když vyvalují se prázdné sudy. A tu pozvedne silný Slovák sud a pije z něho zbylé tam pivo, tak zvané „slivky“ tak dlouho, až spit padne na zemi. Kořalka jest mu nápojem nezbytným. Přede žněmi přichází do Švechatu sta dělníků s celými rodinami ze Slovače, Moravy i Čech a sedláci z okolních obcí vybírají si z nich své pracovníky. Jakmile se s některým dělníkem — většinou prostřednictvím agenta — shodli, ovinou mu vích slámy kolem ruky na znamení, že s dělníkem již nikdo nemá vyjednávati. Dreherovi přivážejí dělníky ze Slovače přímo natlačené v dobytčích vozech.

Také Čechů je ve Švechatu mnoho. Jednak v pivovaře Dreherově, jednak v různých továrnách. Čechové mají „Zábavný a vzdělávací spolek „M í r u m i l“, jehož účelem jest „chránění a podporování duševních zájmů členstva“. Spolek má 30 členů, knihovničku o 85 svazcích a odebírá některé noviny. Bylo mi tvrzeno, že Čechů je ve Švechatu 900—1000. Cifra tato dá se ovšem těžko kontrolovati. Zábavy českého spolku jsou četně navštěvovány. Členů je proto málo, že se každý obává ke spolku přistoupiti hlavně ze strachu před Dreherem, u něhož každý dělník musí se dříve dovoliti, než smí do nějakého spolku vstoupiti. Mimo to jest i spolek velice pronásledován. Hostincům, které poskytly mu útulek, bylo odepíráno pivo a protože žádný hostinec ve Švechatu nemá potřebných sklepů, aby mohl bráti pivo od jinud, utrpěl tímto boykotem „Mírumil“ velice. Nedávno byla vytlučena okna v místnosti, kde spolek se schází, při čemž dva členové byli zraněni. Jsou i Češi, kteří, ač téměř německého slova neznají, nadávají všemu, co jest české ze všech sil, zrazují před českým spolkem a udávají ty, kdož jsou jeho členy. Zvláště v tomto směru proslul rodák kosmonoský, jakýs Alojs Zeman. Ve spolku textilním, v němž rozhodující slovo mají sociální demokraté, také brání se českému hovoru, ač je tam příslušníků české národnosti veliké procento. V ko-

stele taktéž nebere se k slovanským příslušníkům žádný zřetel. Ve škole pak zapovídá se dětem český hovor, třeba německy neznaly. Proto ovšem také zákazy takové jsou málo platny. U českých dětí přece jen působí nejistotu, ale u dětí slováckých nezanechávají žádných stop. Jakmile vyběhnou děti ze školy, slovácké děti ihned na sebe pokřikují svým jazykem a těší se, že vyvázly ze školy, v níž beztoho ničemu nerozuměly. Veliké obavy chovají Češi do budoucnosti, až v dědictví Dreherovo nastoupí mladý Dreher, člověk to vášnivý a bezohledný. Nyní je ze sportu hasičem a tu je mu potěšením při požáru koně u stříkačky třeba ubičovat, jen když je prvý u požáru. Divoké jeho nápady a choutky často dávají pociťovati podřízenému personálu jeho závislost.

V okolí Švechatu je mnoho Čechů, ale nijak sorganisovaných. Jsou to většinou bojácní, závislí lidé, kteří otrocky za malou mzdu pomáhají bohatnout svým otrokářům. Dojalo mne, když jsem slyšel, jak se Čechové z Ebergassingu a Švechatu navštěvují a navzájem posilují. Ve Švechatu jest ideálem Čechů, aby mohli také hráti české divadlo, jako se děje v Ebergassingu.

* * *

Z celé své cesty pod Vídní měl jsem smutný dojem, že umírá nám tam rychle tisíce našinců, jež zachrániti je nemožné. Stále dodávanými čerstvými silami, o něž se ochuzují Čechy, Morava i Slovač, jenom sílíme německý živel, aby obrozen českou krví mohl tím urputněji v boji proti všemu českému a slovanskému pokračovati.

IV. Čechové od Vídně k markrabství.

Od Vídně na východ a severovýchod roztroušeni jsou hlavně Slováci po jednotlivých dvorech, aniž se dá s počtem jejich vážněji počítati. Teprve od Suchých Krut na sever jest živel slovácký kompaktnější až do Cahnova, odkud dále až ku hranicím moravským přechází v živel český, či jak tam všeobecně se říká, moravský. Krajina ta zahrnuta jest v hejtmanství Mistlbašské, jež uzavírá v sobě okresní soudy: Čistějov (Zistersdorf), Mistelbach, Poysdorf, Laa a Valčice (Feldsberg).

Celé hejtmanství mělo r. 1890.: Čechů 8243 (r. 1880. 7638) a Němců 95.756 (90.612) dle úředního sčítání lidu. Z toho bylo v okresech: Mistelbach Čechů 152 (60), Němců 22.867 (21.731) a Laa Čechů 433 (931), Němců 23.876 (22.374); okres Poysdorf povstal později. Hlavní část slovanského lidu obývala tedy okresy Čistějov, kde bylo napočtěno r. 1890. Čechů 1635 (2096), Němců 23.880 (22203) a Valčices 6023 (4551) Čechy a 25.133 (24.304) Němci.

A to obývali Slované od jihu postupuje obce:

Suché Kruty (Dürnkrut):	Č.	262, (—),	N.	1045, (1572)
Přílepy (Waltersdorf).	„	13, (305),	„	408, (100)
Středzemice (Drösing):	„	24, (—).	„	1079, (1074)
Lingaštorf (Ringelsdorf):	„	91, (1000),	„	1206, (210)
Dolní Opatov (N. Absdorf):	„	209, (101).	„	663, (768)
Cahnov (Hohenau):	„	925, (680),	„	2331, (2238)
České Kruty (Böhm. Krut)	„	23, (—),	„	1463, (1530)
Ranšpurk (Rabensburg):	„	1106, (1051),	„	690, (778)

Pernitál (Bernhardsthal):	Č. 132,	(72),	N 1337,	(1355)
Reinthal:	„ 30,	(10),	„ 1007,	(950)
Valčice (Feldsberg)	„ 133,	(3),	„ 2830,	(2804)
Poštorná (Unterthemenau):	„ 2430,	(1536),	„ 128,	(132)
Chorv. Nová Ves (Oberthemenau)	„ 1108,	(990),	„ 49,	(53)
Hlohovec (Bischofwart):	„ 947,	(828),	„ 28,	(36)

Již uvedené číslice jsou v mnohém poučny. Vidíme v přibývání neb ubývání skoky, tak nepřirozené, že zajistě překvapí. Tak v Suchých Krutách a Valčicích vzrůst českého živlu a naproti tomu v Přílepech a Lingaštorfu pozoruhodný úbytek. V obcích samých zůstaly poměry téměř nezměněny a odchylky zaviněny byly komisaři německými při sčítání lidu, již — pokud se dalo — psali všecky Slovany, kteří se nebránili, za Němce. V Suchých Krutách tvoří slovanský živel Slováci, zaměstnaní hlavně v tamním dvoře, mimo to jest tam několik českých živnostníků. Správa obce je úplně německá. Severní dráha pokládá za svou povinnost v tomto slovanském kraji stavěti u průchodů přes kolejnice německo-české nápisy, ale čeština na nich věru jest vzorná. Četl jsem tam: „Přistup na drahu, jakož i každé porušeni drahy a tam založených sadů, samowolne otwírani zamezených cest, též rušení telegrafniho drátu neb protivení se dozorcům drážním pod přisnym zákonym trestem se zapovidá." V hostinci v Suchých Krutách mluvil hostinský se Slováky špatnou češtinou, ale se mnou česky mluviti nechtěl, vymlouvaje se, že neumí. Když jsem mu nadhodil, že se Slováky česky mluvil, tu se ušklíbl, pro ty že je ta troška, co umí, dosti dobrou, ostatně s nimi že se musí domluviti, jak to jde, poněvadž oni neumí německy ani slova.

V další obci Sierndorfu našel jsem na obchodě nápis: „Branntwein — Rosolia". Ve Přílepech mi tvrdili, že mají Slováci v obci většinu, ale že k vůli klidu raději jsou ticho. Děti slyšel jsem mluviti mezi sebou jen slovácky. V hostinci špinavém a nečistém, kde zastal jsem několik opilých Slováků, kteří mají v Přílepech své chalupy a jsou trvale usedlí, měli charakteristický nápis: „Das Spielen und Zechen ohne Geld ist hier nicht gestattet." Hostinský mluvil slová-

cky, žena jeho německy. Mezi firmami našel jsem pekařskou firmu „Michael Raditsch".

V Lingaštorfu dlouho hledal jsem důvěrníka z Vídně mi doporučeného. Doma nebyl, šel jsem tedy za ním na pole, kde mi jeho žena řekla, že na pole také nedošel a že bude — v hospodě. Tam jsem ho skutečně také zastihl, ale v jakém stavu! Kořalkou spitý nemohl se již udržeti na lavici, seděl tedy na zemi a pil z lahvičky s úzkým hrdlem kořalku. Byl to příšerný pohled. Dal si opětně a opětně nalít, hladil zamilovaně lahvičku, pak náhlým trhnutím přiklonil ji ke rtům, sklonil hlavu v zad a pil, dokud v sklenici i jen kapka zbyla. Při tom vzduch stoupal úzkým hrdlem do lahvice a činil tam bubliny. U stolu seděla lepší společnost a bavila se tím, že dělala na ubožáka špatné vtipy, na něž tento pro spitost nemohl vůbec reagovati. Snažil jsem se s ním zavésti rozmluvu, ale marně. Žebral jen, abych mu dal na kořalku. Za chvilku přišla jeho žena s dcerou, aby si ho odvedly domů. Šel jsem s nimi. Mají svůj vlastní domek, ale bída je v něm hrozná. Domek má jen tři místnosti: malou světnici, chlév a komoru. Ve světnici je jediná postel s chudými, nečistými peřinami, rozviklaný stůl a u něho dvě lavice. Podlaha jenom z upěchované hlíny. A v tom bydlí pět osob. Řekl jsem ženě, aby mně řekla o některém upřímnějším Slováku. Dovedla mne sama k němu a když jsem jí dal zpropitné, začla děkovati německy a chtěla mi líbat ruku.

Nový Slovák, s nímž jsem se sešel, nechtěl mně odpovídat, ale počal se vyptávati sám. Odkud jsem, jaký jsem agent, zda prodávám losy a pod. Když jsem mu naznačil, že chci poznati jen jejich život, počal kroutiti hlavou a zavolal si souseda na poradu. A zase nové otázky, čím vlastně jsem. A konečně že budou mi povídati co chci, ale abych dal na kořalku. Vida nezbytí, dal jsem každému několik desítníků a požádal jich, abychom šli za ves, do přírody, neboť ve světnici pro puch nebylo lze vydržeti. Jakmile cítili bakšiš v rukou, byl jsem hned „milostpán".

V Lingaštorfu je prý celá obec slovácká a jen dva Němci. Když jsem jim řekl, že podle sčítání má u nich být přes 1200 Němců a jen 90 Slováků, smáli se, že prý

dělám si z nich žert. Starostou obce je také Slovák, ale „nafoukaný chlap“, který umí trochu německy a proto dělá ze sebe Němce, chodí jen s německým učitelem a za své kamarády se stydí. Dělá si v obci, co chce, protože jiný se do toho neplete; každý má rád pokoj. Kázaní v kostele jsou střídavě česká a německá. Chlubili se mi, že oni „drží“ při svém jazyku, ale Moravci že se rychle poněmčují. A při tom sami kde mohli vplétali do své řeči německá slova i věty, při čemž se vždy vítězoslavně podívali na mě i na sebe. Když jsem tyto německé interjekce nechával docela bez povšimnutí, viděl jsem, jak v jejich očích pozbývám na ceně.

Malé děti mluvily mezi sebou jen slovácky, starší jakousi smíšeninou: slovácky, ale někde přidávali německé koncovky, vliv to dle všeho školy.

Když jsem odcházel z obce, šli oba sousedé se mnou; viděl jsem, že by rád jeden druhého odstranil. Když jsme šli mimo hospodu, oba žádali, abych šel si s nimi zavdat. Odřekl jsem a tu chtěli opět na kořalku. Když jsem jim připomněl, že již dostali, počali žebronit, že mně to neuškodí, bych dal ještě, že se za mě — pomodlí. Abych se jich zbavil, nezbylo mně, nežli abych dal každému ještě na sklenku, načež oba ihned šli do hospody, sotva mně podavše na rozloučenou ruku.

Dojal mne tento výjev nevýslovně. Jak možno s takovýmto lidem a pro něj pracovat? Nejen že nemá naprosto žádného uvědomění národního, ale ani ponětí o lidské důstojnosti mu nezbylo z té otročiny a bídy, v níž žije! Snad jenom kněz měl by tu ještě nějaký vliv, ale ani tomu nepodařilo by se vymýtiti kořalku, jež se stala ubohému tomu lidu životním elixirem, bez něhož nedovedl by snad ani žít, ale který jej pomalu, ale jistě otupuje a otravuje. Otrhaní, špinaví jsou ti lidé, ale každý krejcar zanesou krčmáři za rosolku, v níž utápějí všecko.

V Dolním Opatově jest již většina německá, ač i tam dosud Slováci tvoří značnou menšinu; menšina ta však vlivem většiny rychle se ztrácí.

Z Opatova přišel jsem do důležitého střediska slováckého, Cahnova, o němž napsal Dr. Herben roku 1882. ve svém pojednání „Na dolnorakouském pomezí“

ve „Světozoru“: „C a h n o v j e z t r a c e n.“ A já po osmnácti létech našel jsem zase celý Cahnov slováckým jako byl r. 1882. Nesdílím proto mínění Dra. Herbena a myslím, že dalo by se ještě v Cahnově s úspěchem proti germanisaci pracovat, ovšem musilo by se tam opravdově počít a ne ponechávat tamní Slováky a Čechy osudu jako dosud. S kýmkoli jsem mluvil o budoucnosti Cahnova, každý nad ní jen zoufal, ale začal-li jsem mluviti o práci k jeho záchraně, dostávalo se mi za odpověď jen úsměvu. Tak ovšem Cahnova slovanské věci nezachováme. Cahnov je celý slovácký; několik německých inteligentů nemůže tu padati na váhu. Ovšem dojem činí Cahnov německý: uliční tabulky, nápisy v kostele i na hřbitově jsou jen německé, ale lid mezi sebou hovoří slovácky.

Rozhodující slovo vede nájemce Lichtenštejnských dvorů a cukrovarník Strakosch (žid). Jest nájemcem nejen dvora Cahnovského, nýbrž i ostatních dvorů na sever k Ranšpurku a Pernitálu. Tento nájemce dal se také voliti starostou v Cahnově. Jednání úřední ovšem vede jen po německu, ač česky také dobře umí a s lidem mluví, ježto by se s většinou jinak nedomluvil. Často Slováky peskuje a pobádá je učiti se německy, ježto prý musí býti v Dol. Rakousích vše německé. Ve schůzích obecního výboru jedná se německy a slovácky, podle toho, jak kdo umí. Ovšem ti ze Slováků, již němčinu trochu dovedou lámati, mluví při takové příležitosti vždy německy, aby také dokázali svou „vzdělanost“. Slováctí dělníci (hofeři) pracují v letě ve dvorech, v zimě v cukrovaru; mzda jest ve dvoře 40—50 kr. denně, v cukrovaru 50 kr.—1 zl.

V kostele koná se jednou za měsíc české kázání; škola je úplně německá, ačkoli učitelé musí chtěj nechtěj s dětmi mluviti v nižších třídách i slovácky. Na ulici i v hostinci mluví lid mezi sebou jen slovácky, ale zdraví německy. V hostinské místnosti byl vyvěšen seznam členů místního hasičského spolku; jména téměř jen slovanská. Hostinský vyprávěl mi, že mnozí dávají se ke spolku, zvláště ze Slováků, jen proto, aby se jméno jejich ocitlo v tomto veřejně vystaveném seznamu a aby tam před svým jménem viděli „Herr“. Do-

brým agitačním prostředkem k získávání členstva jest také malý členský diplomek, který vídeňský „Saengerbund“ dává svým členům, aby si jej zasklený mohli v domácnosti pověsiti.

V obci žije i několik Moravců, již jsou většinou chalupníci. Němci jsou jen „hrubí páni“, ač i u těch je němectví jejich dost podezřelé. V hostinci hrála v karty společnost, z níž opravdovým Němcem dle mého soudu byl jen jeden z učitelů. Tak lesník říkal ku př. „mit die Koenig“ a přízvuk i výslovnost jeho dokazovaly, jak je mu němčina cizí. Farář je Moravec, který byl teprvé týden na místě, když jsem do Cahnova přišel, a poměrů tedy neznal.

V Cahnově spatřil jsem již v neděli několik pěkných pestrých krojů, jichž pak cestou k Poštorné od obce k obci přibývalo. I zde panuje všude hojně kořalka; ze soboty na neděli po výplatě vyspávají prý opilci za každým rohem.

Nejbližší obcí od Cahnova k severu jest **Ranšpurk**. O tom napsal v uvedeném již pojednání Dr. Herben: „Dnové národnosti naší v Ranšpurku jsou již sečtěny. Jakou budoucnost může míti obec, jejíž chrám i škola jsou dávno německé a kde živá duše se nepohne, aby zhoubě té přítrž učinila.“ Ani tohoto posudku nemohl bych podepsati. Také Ranšpurk je dosud obydlen jen lidem slovanským; zde již však — na rozdíl od Cahnova — jsou usedlíci téměř jen Moravci, Slováci pak jsou ve dvoře Strakoschově. Většinou jsou v obci rolníci a jen málo živnostníků. Fara náleží řádu maltézskému a oba kněží jsou Češi. Jest pravda, že se nijak ve prospěch české věci neangažují, ale již ten fakt, že fara je česká, mnoho působí. Kázání se střídají: jednou je české, po druhé německé. Přišel jsem právě na hody. Hudba vyhrávala, děvčata naparáděná v krojích procházela se po čisťounké obci — všude živo a veselo, radost se dívati. V kostele bylo české kázání a po něm zpívaná latinská mše s hrozným průvodem instrumentálním. Byla také sola, jež mě však z kostela vyhnala. Po „hrubé“ opět hudba vyhrávala a tu vyhrnuli se i muži z hospody, kamž šli na místě do kostela. Byl to pestrý pohled na směsici žen oblečených v šat barev

světlých, veselých, z nichž řada svobodných děvčat i několik mladíků oblečena byla v kroj. Byly hody — bylo veselo — — —

V pěkně upraveném kostelíčku je zachovávána rovnoprávnost. Nápisy na obrazech, na křížové cestě a j. jsou česko-německé. V dobré paměti chovají občané ranšpurští nynějšího faráře u Panny Marie Vítězné v Praze, P. Beránka.

Škola je pětitřídní se dvěma pobočkami. Všech sedm učitelů je původu moravského. I „Oberlehrer", který však se za svůj původ stydí a nerad moravsky mluví. Vyučuje se — pokud to jde — dle příkazu jenom německy. Ovšem jenom — pokud to jde. Učitelé jsou nuceni mluviti s dětmi česky. Dříve učilo se „víře" česky. Nyní i to bylo zapovězeno, ačkoliv obyvatelstvo si toho vesměs přeje. Starosta obce B u c h ta, rodem Moravan, rád si zaněmčí, ačkoliv mu jde „naše řeč lépe od úst; němčinu plete všelijak".

Z Moravců skoro každý umí aspoň trochu lámat němčinu. V hostinci mluví se střídavě moravsky a německy. Německy s cizími a neznámými, mezi sebou moravsky. V rodinách mluví se jen moravsky i u těch, kteří vydávají se jinak za Němce.

Další štací mojí bylo městečko P e r n i t á l. I zde dosud prý jest obyvatelstvo ze tří čtvrtin moravské. Farář i starosta jsou Němci a na češtinu nebere se nikde ani nejmenšího ohledu. V kostele není slyšeti ani slůvka českého, ačkoli všickni v obci česky rozumějí. Městečko je zajímavé množstvím smíšených manželství. Podobné poměry jsou i v blízkém R e i n t h a l e, kdež mají pěkný kostelíček, rozkládající se na vrchu a vévodící celému okolí.

V Reinthale byl jsem svědkem malicherného, ale přec pro povahu tamního lidu charakteristického případu. Bosý, dosti veliký hoch Moravec pral se s hošíkem německým, po pansku oblečeným, který Moravanu sprostě po česku nadával. Moravec, ač o hlavu větší, nechal se trpělivě bíti a jen si pak sedl na zemi a usedavě plakal. A jako ten hoch, takový jest i všecek tamní lid: per do něho, nebrání se, nejvýše že si postěžuje. Kdyby se tam jednou mělo vážněji počít pracovat, bylo

by největší péči věnovati zlomení této pasivnosti a zotročilosti.

Z Reinthalu dostal jsem se v nejzajímavější koutek český v Dol. Rakousích, na Valčicko. U Valčic rozkládá se důležitá naše posice, sestávající ze tří obcí: Poštorné, Chorvatské Nové Vsi a Hlohovce.

Zašel jsem si nejprvé do Valčic samých. Je to hezké městečko s pěkným zámkem na vrchu. Po ulicích slyšel jsem dosti českého i slováckého hovoru. Byly dozvuky posvícení a tu měl pracovní lid, z něhož hlavně česká menšina pozůstává, volno.

Ve všech hostincích hrála hudba. Pro chasu upraveno bylo taneční místo v širší ulici, kde kolem máje ověnčené a ozdobené fábory různých barev, oddávala se chasa — téměř vesměs česká — bujarému veselí. Horko bylo k zadušení, ale přes to tančilo se vášnivě, že sotva hudba postačila hrát. Kolem tanečního místa tvořili kruh zvědavci, na něž snášel se prach, vydupaný ze země pádnými podkovkami chasníků. Divil jsem se ohnivosti tance. Bylo mi řečeno, tak že se pod širým nebem tancuje již — třetí den. Chasa po celý rok šetří, ale o posvícení nedělá po tři dny nic a jen hoduje a tancuje. Nedbá potůčků potu, které rozpouštějí prach usazený na tváři, nedbá ani rozbitých bot a jen tancuje a vesele pokřikuje. Podivuhodná je také neúmornost hudebníků. Hrají sice jednotvárné taneční kusy, při nichž se příliš netřeba namáhati, ale foukati do nástrojů po tři dny s krátkou přestávkou několika hodin od rána do poledne, je výkon, který zasluhuje uznání. V hostinci, v němž jsem přenocoval, byla hostinská Češka. Také valčický kaplan jest Čech, ustanovený hlavně k vůli Hlohovci, v němž sloužívá mši. České menšině valčické ztrpčuje se od německé většiny zásluhou několika štváčů všemožně život,tak že se každý obává přiznati se ku své české národnosti. Lid německý sám nebyl by zlý a učil by se rád češtině, neboť má dosti čilé styky jak s Moravany, tak i se Slováky. Ve Valčicích je pěkně řízená hospodářská a ovocnická škola.

Z Valčic pustil jsem se do českého střediska, do Poštorné, na kterou jsem se velice těšil. Slyšel jsem

o ní vždycky jako o ryze českém středu, který udržuje českou a slováckou državu dolnorakouskou pod Břeclavou. Skutečnost nedostihla toho pěkného dojmu, jaký jsem si utvořil v mysli. Již na cestě k Poštorné potkal jsem německou společnost, pocházející patrně z Poštorné, kterou všickni lidé velice uctivě a německy zdravili.

Pěkně do dálky působí pohled na Poštorenský kostel. Město je rozlehlé i dosti upravené. Nápisy ulic jsou německo-české, firmy na domech česko-německé, německo-české, ale i jen německé nebo české.

Zamčřil jsem k obecnímu hostinci. Byl svátek a ze zahrady hostince rozléhal se hovor a smích. Hostinec je v obecním domě Na obecním úřadě je nadpis: „Gemeinde-amt — obecní úřad", na hostinci „Gemeinde-Gasthaus — obecní hostinec Anton Koštial". Před hostincem stálo několik šohajů v kroji. Vešel jsem do zahrady a na německou otázku sklepníkovu požádal jsem česky za pivo a jídlo. Když sklepník přišel, spustil na mě opět německy a když jsem odpověděl česky, jen se ušklíbl. Když pak po třetí začal na mne mluvit německy, ptal jsem se, zda neumí česky, a když řekl, že ano, vyčinil jsem mu, proč nemluví tedy na mě česky, když vidí, že jsem Čech. Tato episodka ukázala mi výmluvně, jak to asi s češtinou v Poštorné vypadá. Na českém obecním úřadě a hostinci, na nápisech ulic napřed německé nápisy; v českém hostinci většinou německý hovor. Sklepník mluvil se všemi jen německy, aniž kdo čeho proti tomu namítal. Sedl jsem si ke stolu několika prostších občanů a vyptával se na hosti. Honorace bylo úřednictvo, obecní tajemník, učitel a j. Kolem kůželek kupili se naparádění šohajové, prostší občané pak byli hlavně z třídy řemeslnické. Hovor byl mezi honorací německý, prostý lid mluvil česky, u některých stolů pak se střídal rovnoprávně: chvíli byl německý, chvíli český. Ptal jsem se, kde je starosta. Prý na květinovém korsu německého spolku cyklistů v Břeclavě.

V zahradě hostince bylo hojně dětí, jež si hrály. A zase tu bylo dobře pozorovati rozdíl povahy slovanské a germánské. Okolo naparáděných dětí německých úředníků tísnily se děti našinců, šťastny, mohly-li lepší kabátek neb sukni dětí německých jen pohladiti. Dobro-

volně dělaly jim otrocké služby, přinášely kameny, jež ony házely a pod. Opravdu líto bylo mi malinké dívčiny, jež trpělivě na svých zádech nosila daleko větší a silnější děti německé. Přímo se dožebrávala: „Pojď, já tě svezu“, jakoby jí namáhání to působilo potěšení. Když děti hrály na jízdu, slovanské děti dělaly koně, německé vozky. Poníženější místo vždy ochotně a dobrovolně braly na sebe děti českých rodičů. Před zahradou na dvorku stály děti nejchudší. Jen plotem nakukovaly do zahrady a závistivě pohlížely na své druhy, kteří směli německým dětem otročit. A ani toho podívání nebylo jim přáno. Co chvíli odháněl je německý sklepník hrubě od plotu sprostě jim nadávaje. Malé duše dětské — a již tam odehrávají se celé tragedie, jimiž mysl se přizpůsobuje, aby zvykla člověka našeho hráti úlohu podřízenou, rabskou.

Druhý den věnoval jsem studiu vnitřních poměrů. Poštorná i Chorvatská Nová Ves a Hlohovec jsou původem svým obce chorvatské. Nyní ovšem jsou obce ty již dávno počeštěny; z dob minulých zachovaly si však dosud svůj rázovitý, pěkný kroj. Hoši vyznačují se úzkými červenými spodky s kapsami do předu, muži mají spodky barvy modré. Na malém slovanském klobouku stkví se různobarevné pentle a kytka. Pod „lajblem“, bohatě vyšívaným to kabátcem bez rukávů, jest bílá, široká košile. Kolem krku uvázán jest barevný hedbávný šátek. Dívčí, velice pestrý kroj sestává z „lajblu“ a košile, bohatě vyšívaných, hodně krátkých sukní veselých barev a ozdobené zástěrky a čižem. Na hlavě jest „kokeš“. Jinoši volí si ze svého středu stárka a podstárka, kteří vedou všecky zábavy. Kroj nenosí se už nyní ovšem všeobecně, ale nahražován jest městským šatem; mládež však jest dosud na svůj pěkný a malebný kroj hrda a ráda jej nosí.

Poštorná má 412 čísel a nyní již na 4000 obyv., z více než devíti desítin českých. Obecní představenstvo je úplně v českých rukou. Starostou obce je inteligentní p. Antonín Koštial. Narodil se r. 1833 v Poštorné a byl jmenován starostou obce již r. 1857. tehdejší absolutistickou vládou. Volen starostou byl od občanstva poprve r. 1861., od kteréžto doby zastává starostenství

dosud. Lonského roku byla strana jeho poražena stranou rolnickou, ale rekursy proti volbě podané dosud nejsou rozhodnuty.

Za starostenství Koštialova učinila Poštorná veliký pokrok. Když převzal čestný svůj úřad, činily příjmy obecní 600 K, kdežto nyní 9800 K; majetek obecní odhadován byl tehdáž na 47.800 K, nyní na 235.000 K, při čemž ovšem má obec 28.389 K dluhů. Hlavní, čím vždy Koštial imponoval jak svým stoupencům, tak i nepřátelům, jest jeho inteligence. Jest nyní již starý pán, důstojného vzezření, šedivého plnovousu. Bylo mi ho líto, když si stěžoval: „Co jsem se tu napracoval a mnohdy zdá se mi, že marně. Vidím, že — třeba pomalu — přece jen němčina k nám postupuje. Bolí mě, slyším-li, jak dítě, o němž vím, že je z ryzé naší rodiny, zdraví mě německy „guten Tag" nebo „Kystyhand". Vzal bych hned na ně hůl a vždy mu vyhubuji". „Ale doufám přece, pane starosto, že zde se již poněmčit nedáte", odvětil jsem. „Jen kdyby nám dali českou školu — všecko by se zachránilo." „Doufejme, že Poštorná bude ještě jednou sídlem českého okresu." „Kéž bych se toho dočkal — pak bych umřel rád. Mohlo by to konečně být, vždyť i Břeclava je až na samé hranici a má okresní soud. Ale nám toho nepovolí — jsou proti nám strašně zaujati."

Slyšel jsem i odpůrce Koštiala. Těžko zde dělati soudce. I odpůrci oceňují a vysoce si váží minulé práce Koštialovy, ale namítají, že nyní jest již při svém stáří příliš smířlivý a nedovede čeliti odevšad se hrnoucímu návalu germanisace. Jak pravím: těžko zde dělati soudce. Tolik jest však jisto, že tak inteligentního starostu v Poštorné sotva již dostanou a že třeba tam veškeré opatrnosti, aby nedali se našinci strhnouti ve svém boji tak daleko, že by umožnili Bittnerovi (žid), aby dosáhl starostenství, na něž opatrně míří.

V kostele užívá se jen češtiny. Poštorenští mohou se pochlubiti velice pěkným chrámem, který jest uměleckým dílem, jemuž podobného bychom asi marně hledali. Celý chrám vystavén z různě barvených cihel. Svým čisťounkým vzhledem činí dojem stavby, jako hračky z kamenů stavebnice ve velkém. Směle vztýčená

klenba do výše 25 m tvoří střed chrámu, který pojme v sebe 1800 osob. Výška činí 58 m. Chrám vystavěn byl zásluhou patrona knížete Jana z Liechtenštejnu nákladem asi půl milionu korun. Velice pěkné jsou varhany chrámové. Slyšel jsem málo tak dokonalých nástrojů.

Farářem je našinec P. Josef Maixner, narozený r. 1828. v Čechách, který působí v Poštorné již od roku 1884. Připadal mi jako hlasatel jiného světa. „Řekněte těm pánům v Praze — nakazoval mi při loučení — Němcům, ale i Čechům, že se dopouštějí velikého hříchu, když nemohou se srovnat. Vždyť jsme se před rokem 48. také srovnávali. Německý student byl šťasten, když naučil se česky a my rádi, když uměli jsme německy. Ale to vás „hecujou“ teď jen noviny. Vy chcete být Husity a Němci Prušáky. Kam to povede? Kdybychom se srovnali, co všecko bychom mohli! A nás tady snad by také tak neutiskovali. Pozdravujte mi zlatou Prahu, které už asi neuvidím, a pracujte k tomu, abychom byli svorní.“

Škola jest pětitřídní pro hochy i děvčata zvlášť, tak že je celkem 10 tříd, v nichž je přes 600 žáků, mezi nimiž asi 560 českých. Jako v obcích pod Třeboní tak i zde vyučovalo se ve školách všech tří obcí až do r. 1875. bez překážky česky. Tohoto roku zapověděla zemská školní rada nejen vyučování, ale i vysvětlování české. Místní školní rady v Poštorné, Hlohovci a Ch. Nové Vsi byly o tom vyrozuměny tímto výnosem okresní školní rady v Mistlbachu: „Ve příčině vyučování slovanských dětí na školách obecných zemská školní rada vyslyševši ty, kdož jmenované školy vydržují, dle paragr. 6. zákona z r. 1869. o školách obecných rozhodla, že na veškerých veřejných školách obecních v Dol. Rakousích má vyučovací řečí býti němčina a že dále — ježto v Dol. Rakousích není mimo německou řeč žádné jiné řeči zemské — nemá míti ve škole místo ani vysvětlování žádným v jednotlivých osadách se vyskytujícím nářečím slovanským.“

Na základě toho bylo nařízeno: odstraniti všecky české učebnice, vyučovati jenom v německé řeči a jen pro přechod dovoleno používati „ještě ve školním roce 1875-76 idiomu slovanského jako dorozumívacího pro-

středku se žáky“. Přičiněním starosty Koštiala bránily se naše tři obce proti těmto předpisům rekursem k ministerstvu a když ten nepomohl, vymohly si, že říšský soud 25. dubna 1877. rozhodl, že „vynesením ministerstva osvěty a vyučování bylo porušeno právo zaručené obcím stížnost vedoucím článkem 19. základních státních zákonů tím, že potvrdilo opatření učiněná dolnorakouskou zemskou školní radou ve příčině škol obecných v obcích Hlohovci, Nové Vsi a Poštorné“. Než ani toto rozhodnutí nepomohlo. Úřady počaly se s obcemi smlouvati, při čemž němčina ve školách neustále utvrzována, až došlo r. 1881. k nařízení zemské školní rady, aby se i náboženství vyučovalo německy. Při opětné stížnosti rozhodl zase říšský soud, že opět tím byl porušen uvedený článek 19.

Nyní učí se v I. a II. třídě na základě češtiny němčině a od III. třídy pak vyučuje se jen německy. Byla podána žádost za českou školu, ale již po 5 let marně se domáhají občané jejího konečného vyřízení. Starosta Koštial mně pravil: „Byl jsem již několikrát k vůli tomu ve Vídni, ale jeden posílá mne k druhému a je vidět, že nechtějí nám učiniti po právu“. I ve školní zahrádce učeny jsou děti již německým modlitbám. Tímto dvojakým vyučováním se stává, že děti vyjdouce ze školy neznají ani řádně německy ani česky, jak mohou nejlépe dosvědčiti učitelé z nedaleké Břeclavy, když někdy dostanou takového žáka do školy. V nedlouhém dopisu, který napsal žák, jenž vychodil poštorenskou školu s nejlepším prospěchem, bylo 50 chyb. Učitelé jsou většinou českého původu z Moravy, ale za svou rodnou řeč se stydí a raději obcují v německém kasině s ostatními renegáty a nepřáteli českého národa po německu, než by uposlechli hlasu své krve a šli s lidem.

Úřady jednají s lidem jen německy. Také obecnímu úřadu dopisuje se jen německy. V tom směru, myslím, že dala by se získat náprava. Kdyby podařilo se přimět obce, v nichž Češi jsou živlem rozhodujícím, aby korespondovaly jen česky, snad domohly by se respektu. Ale tak i v Poštorné samé, ačkoliv jednání obecního výboru jest české, sepisují se protokoly po německu a německy se vyřizují. Hlavním důvodem proto prý

jest, aby se obec vyhnula výlohám, jež by měla s ověřováním překladu protokolů.

Spolků je v Poštorné několik: „Landwirthschaftliches Cassino“ je český hospodářský spolek s německými stanovami, pak jest spolek hasičů a veteránů, oba české, ale s německým velením; hasiči jsou u zemského svazu dolnorakouského. Němci mají svůj čtenářský spolek, všeobecně zvaný kasino a německý spolek cyklistů. Čistě české spolky jsou ochotnický a pak Reiffeisenka. Ochotnický spolek trvá již osm let a hraje každoročně dvakrát či třikrát divadlo. Ochotníci jsou většinou dělného stavu, inteligence se mu vyhýbá, ačkoliv by se právě divadlem dalo mnoho pro sblížení Čechů a posílení jich vykonati. Řízení divadla obětavě vede snaživý rolník Josef Hlavenka. Reiffeisenka za to, že má českou jednací řeč, nedostala zemské subvence zařizovací a nebyla vzata do zemského svazu Reiffeisenek. Bylo zahájeno jednání, aby mohla Reiffeisenka přistoupiti za člena českého svazu na Moravě, i doufám, že naši krajané Moravští přijdou Poštorenským vstříc.

Závody větší jsou v Poštorné dva: Lichtenštejnská továrna na hliněné zboží a továrna na umělá hnojiva firmy Schramm v Praze. Lichtenštejnští úředníci — ač téměř vesměs Němci — chovají se dosti objektivně, za to úředníci a zřízenci továrny Schrammovy jsou zuřiví agitátoři germanisační. V politické příčině hlásí se Češi velikou většinou ku křesťanským socialistům. Židů je v obci na 50.

Na dvě události v Poštorné rádi Čechové vzpomínají: Jest to výlet Čechů vídeňských do Poštorné a Nové Vsi, konaný r. 1894. a pak návštěva Národopisné výstavy v Praze. Výlet ten, kterého súčastnilo se přes 300 vídeňkých Čechů a který spojen byl s veřejným cvičením dolnorakouské župy sokolské v Poštorné, zanechal v obou obcích velice silný dojem. Bohužel, že styky Vídně s Poštornou od té doby nebyly častější, jak tehdy všeobecně se slibovalo. Starosta Koštial tehdy k lidu poštorenskému volal: „Lide můj dobrý, nejsi více opuštěn; vidíš, že tam na Dunaji, v metropoli říše a hlavním městě tohoto arciknížectví žijí nesčetné tisíce

uvědomělých Čechů, kteří s tebou cítí a tebe vřele milují". Dovedu si představit, jak by podobný výlet z Prahy asi působil v tamních opuštěných krajích. Kéž by se této myšlénky ujala Českoslovanská jednota! Čechové z Dolních Rakous často k nám činili a činí výlety, ale my málo jsme se jim za tu lásku odvděčovali... A na výstavě národopisné mnohá duše nejistá a kolísavá se nám upevnila. „Byli jsme na výstavě uvítáni s největší slávou, sám pan hrabě Lažanský nás vítal a častoval; tenkrát byl by mnohý z těch, který se nás dnes straní, dal i život za náš jazyk a náš kroj", jsou slova, jimiž jeden z účastníků tehdejších si v Chorvatské Nové Vsi na výpravu z r. 1895. vzpomněl. Styk — živý styk nám schází, vzájemné poznání se a přilnutí k sobě, v kterém pak by se odmlčely všecky ty hlasy radící a přemlouvající k odnárodnění se.

S Poštornou úzkými svazky spojena jest obec Chorvatská Nová Ves, která sdílí osud Poštorné. Mají společnou faru, Reiffeisenku, společný život. Obecní výbor jest český, starostou je našinec p. Kuriál, který bohužel je člověk nesamostatný, hračka jednak v rukou nadučitele renegáta Růžičky, jednak okresního hejtmana, jednak i lichtenštejnských úředníků. Již v boji za školu zradila obec Nová Ves Poštornou a Hlohovec a zhoršila celý spor, ačkoliv právě v Nové Vsi všecky děti tamní čtyřtřídní školy až na děti dvou židovských rodin jsou české. Nadučitel Růžička, rodák z Jevíčka, který zároveň jest obecním písařem, jest nebezpečným germanisatorem. Přispívá mu značně to, že v Nové Vsi téměř nikdo neumí německy číst, a tu když občané dostanou nějaký výměr od úřadů — ovšem vždy německý — mají potíže s překladem. Proto již přáli by si téměř všichni uměti německy. Proti Kurialovi je těžký boj, je z příliš „hrubé" rodiny, samý bratranec a kmotr. Výborně ho charakterisuje, že ač je bohatý člověk, dal jedinou dceru na službu do krajiny německé, aby se naučila německy. V obci je český hasičský spolek, který však také má německé velení a patří k dolnorakouskému „Verbandu". Na budově, v níž uschována je stříkačka, čte se nápis: „Ruisthaus der freiwillig. Feuerwehr skladiště dobro— hasi-

čů.“ Ku konci r. 1900. byly v Nové Vsi volby, které dopadly v neprospěch strany Kurialovy, který podal proti volbám rekurs. Bylo by štěstím pro obec, kdyby vrchu nabyla strana oposiční, která by dovedla zlomiti vliv zavilého renegáta nadučitele Růžičky.

Třetí ve svazku této české části dolnorakouské jest Hlohovec, pěkná rozlehlá to obec s velikou návsí, na které jest socha sv. Floriána jen s českým nápisem. Zde potěšil jsem se nejvíce, neboť slyšel jsem jen český hovor a zpěv. Obecní představenstvo, sestávající z 18 členů, jest úplně české. V čele stojí mu uvědomělý starosta p. Josef Slunský, pravá česká, nepoddajná hlava. — Jednání obecní jest jenom české, ale protokoly o schůzích vedou se i zde německy. Býval obyčejně obecním písařem některý z učitelů, ale nyní vede si všecku agendu starosta sám. Na obecním úřadě je německo-český, na obecním hostinci česko-německý nápis. Škola je trojtřídní se 197 dětmi, z nichž 193 je českých, 2 německé a 2 židovské. Všichni tři učitelé jsou původu českého, ale odrodilci. Náboženství vyučuje se česky. Nadučitel Nemetschek má matku, jež nezná ani slova německého. Malá část žactva naučí se za dobu své školní návštěvy německy číst a psát a kteří se tomu naučí, rychle zapomínají, neboť málo z nich rozumí tomu, co čtou. Starosta Slunský mně pravil: „Jen českou školu zde mít! Přes noc přešly by do ní všecky naše děti a německá škola musila by se zavřít.“ Farou patří Hlohovec k Valčicům, ale má svůj vlastní filiální kostel, ve kterém každou neděli, svátek a každou středu slouží valčický kaplan mši, v neděli a ve svátek jest kázání, modlitby a zpěv jen v jazyku českém. Z obyvatelstva jenom německy nemluví nikdo, asi polovina zná poněkud německy, ostatní němčiny neznají. Spolek mají pouze hasičský, ovšem s německým velením, ač všecko ostatní jednání v něm je české.

Také zde zachován je dosud malebný kroj. Chasa volí si svého stárka a podstárka; do roka pořádá se osm muzik, o hodech tancuje se po 3 dny. Před hostincem, který jest na malém vršku, je udupaná země, kde kolem máje tancuje chasa, na nádvoří hostince pak upraví se místo pro chalupníky. Hody jsou veselé —

je to nejslavnější doba celého roku, na kterou se těší vždy celá ves a činí k ní dlouhé přípravy.

Chtěl jsem se z Hlohovce pustiti dál na západ do obcí dolnorakouských, ale byl jsem z toho zrazen. Jest prý sice v celé té dlouhé řadě obcí až k hranicím pod Novou Bystřicí dosti Čechů, ale beze všeho významu, kteří v německé většině jsou dušeni. Jak se tato chová k Čechům, toho výmluvný doklad stal se v obci Karlštejně u Weikertschlag.u. V obci žije hospodář Čech, který se neostýchal mluviti se svou rodinou česky. Za to stihla ho pomsta Němců, jež vymyslila si zvláštní způsob trestu. Dali přidělati k obecní studni víko se zámkem a všem sedlákům i chalupníkům dali po klíči, jenom českému občanu klíče nedali, tak že tento musil jezditi pro vodu téměř hodinu cesty daleko. Žaloval — ale žaloba, která probíhá všemi instancemi — dosud není vyřízena. Z tohoto obrázku již viděti, jak je slastný život našich krajanů v Dol. Rakousích.

V. Síla Čechů v Dolních Rakousích.

Nebylo mi možno dojíti do všech obcí v nichž při sčítání lidu přihlásili se v Dol. Rakousích občané k české řeči obcovací a tím podali důkaz o značné uvědomělosti národní.

Měl jsem v plánu, projíti ještě jiné kraje, ale nezbývalo mi k tomu času. Snad dostanu se k tomu jindy, snad podaří se mi povzbuditi někoho, aby dále pátral po českých menšinách v Dol. Rakousích.

Jest jich tam hojně; vždyť přes všecka utrpení a překážky přihlásil se v celé zemi 93.481 občan k české řeči obcovací. Jest to ovšem jenom něco přes 4 proc., ale uvážíme-li, že v samé Vídni jenom asi šestina obyvatelstva českého se hlásila k obcovací řeči české a že tomu tak i jinde, můžeme z toho zcela dobře souditi, že asi *čtvrtina obyvatelstva Dol. Rakous je slovanská*, ať již česká či slovácká. K seznání českého živlu dobře by posloužilo, kdyby naši lidé, kteří by rádi prospěli, jezdili na *letní byty* do obcí dolnorakouských, kde by mohli studovati poměry českého lidu. Takováto seznávání přinesla by nám jistě mnoho překvapení.

Dle jednotlivých hejtmanství bylo v Dol. Rakousích při úředním sčítání:

ve městech:	Čechů r. 1890,	r. 1880,	Něm. r. 1890,	r. 1880
Vídni	63.834,	(25.186),	1,146.148	(601.955)
Víd. N. Městě	634,	(540),	20.223	(20.065)
Waidhofen a. d. Ybbs:	2,	(8),	3.574	(3.431)
v hejtmanstvích:				
Amstetten	272,	(236),	91.331	(87.642)
Baden	5.513,	(2.807),	87.138	(74.288)
Bruch a. d. L.	2.125,	(3.208),	53.722	(70.459)
Vel. Enzersdorf	1.933,	(1.245),	53.119	(45.906)
Hernals	—	(4.706),	—	(200.394)
Hietzing	647,	(—),	41.411	(—)
Hollabrunn	856,	(516),	75.898	(75.348)
Horn	196,	(130),	37.292	(35.869)
Korneuburg	1.564,	(394),	80.967	(72.666)
Křemže	356,	(435),	83.085	(99.348)
Lilienfeld	—	(103),	—	(21.600)
Mistelbach	8.243,	(7.638),	95.756	(90.612)
Neunkirchen	205,	(287),	72.828	(69.909)
Sv. Hypolit	847,	(256),	104.593	(102.320)
Scheibbs	105,	(128),	44.956	(44.496)
Sechshaus	—	(5.802),	—	(175.398)
Tulln	481,	(—),	57.673	(—)
Bejdov	3.041,	(5.106),	78.485	(77.878)
Víd. N. Město (okolí)	2.396,	(2.036),	55.521	(50.221)
Zwettl	231,	(490),	80.640	(81.069)
Celkem	93.481,	(61.257),	2,364.360	(2,100.874)

Změny v politickém rozdělení země od r. 1880. až r. 1890. zaviněny byly hlavně přibráním celé řady velikých obcí (Hernals, Sechshaus) k Vídni.

Snad nepoužil jsem leckde českého názvu některých měst, ale přiznávám, že ho neznám a že marně jsem se po nějakém českém místopisném slovníku Dol. Rakous pídil.

* * *

Abych dovedl posoudit, jakou asi oporou mohla by býti Čechům v Dol. Rakousích jižní Morava, odhodlal jsem se, několik prázdných dnů, které mi po návštěvě Hlohovce ještě zbývaly, použíti k procházce po jižních hranicích Moravy. Vrátil jsem se tedy přes Valčice a Poštornou a zašel do Břeclavy.

Již při vstupu do města potěšil mě na mostě jen če-

ský nápis: „Most Marianský, vystaven od silničního výboru Břeclavského 1896.“ Veselí ovšem pominulo, když jsem seznal, že s druhé strany je název jen německý. Nápisy na ulicích jsou německo-české, na číslech domovních většinou jen německé.

Čeština jest utiskována tak, že český živel břeclavský má sám sebou co dělat, aby se bránil germanisaci a nemůže vrhnouti se na práci ještě do Dol. Rakous. V hotelu „Zum gold. Lamm“ na mé české dotazy odpovídali sklepníci jen neradi a jako z donucení. Dověděl jsem se pak druhého dne, že je v městě i český hotel. Na ulicích slyšeti je většinou hovor český. V rozpadávajícím se zámku Lichtenštejnském umístěn je okresní soud, berní úřad a správa panství.

Břeclava je vzdálena od Poštorné asi čtvrt hodiny cesty, mohly by tedy zcela dobře býti pořádány společné schůzky a smluvena vzájemná pomoc. Hranicemi se rozděliti český živel nedá, třeba si to úřady ze srdce přály. Zvláště letošního ruchu volebního mělo býti v obou obcích hojně využito.

Další mou stanicí byla zněmčená L e d n i c e s rozkošným zámkem Lichtenštejnským, obklopeným rozsáhlým parkem. Obyvatelstvo zná vesměs česky, ale nikoli německy, přes to však ráz města jest německý. V obecním hostinci mluvil na mě sklepník německy. Ptám se: „Česky neumíte?“ „Vždyť jsú Moravec.“ „Tak proč mluvíte na mě německy?“ „To už tak musím.“ Pak jsem se seznámil s hostinskou, z níž se také vyklubala Češka, kněží jsou Češi atd. V knize hostinské našel jsem celou řadu Čechů podepsaných — německy.

Na další cestě do M i k u l o v a odměněn jsem byl rozkošným pohledem do roviny kolem Valčic. Tolik dosud v kraji tom našinců, zda podaří se zachrániti je od germanisace? Mikulov sám činí dojem města ryze německého. Jen mezi prostým lidem slyšeti tu a tam ostýchavý český hovor. Město je pěkné, výstavné, a pohled na ně z roviny, rozprostírající se dále na západ, velice malebný.

Za Mikulovem z přilehlých pěti obcí na silnici jsou tři dosud chorvatské („krobótské“): F r o e l l e r s d o r f (Frelešdorf), G u t e n f e l d (Gutfjeld) a N o v á

Přerava. Také v Bratisbrunnu je dosti našinců, tak že nápisy obecní jsou německo-české. Německé školy poněmčují nám tyto obce ze všech stran německým živlem obklíčené dosti rychle. Občané znají vesměs německy, ale mezi sebou mluví „krobotsky". Původcem obcí jest Krištof z Teufenbachu, který sem přivezl na své statky osadníky chorvatské. Obce tyto již několikráte byly v různých pojednáních důkladně popsány. Je div, že dosud udržují se při své mateřské řeči; národní cítění stlačeno je však velice. V Gutenfeldu potkal jsem šohaje v kroji; pozdravil: „Guten Tóg." Dal jsem se s ním do řeči a ptal se, jakou řečí mluví: „německy, krobótsky a moravsky" bylo odpovědí. „Jak doma?" ptám se dále. „Krobótsky." „A proč, když jdete v kroji, zdravíte německy?" „A musíme, páni jsú jen Němci, a pak učili nás tak ve škole."

Ve Froellersdorfu má obecní úřad také nápis německo-český, ale obecní hospoda je německá. Nájemcem je Bondy (žid), jehož žena nechce — nebo snad neumí — promluviti ani slova českého. Občané — Krobóti — mluvili tedy mezi sebou krobótsky, s hostinským po moravsku a s hostinskou německy. Přisedl jsem si k nim. Byli nedůvěřivi, ale přece dali se svésti k rozhovoru. „Kolik tady v obci máte Němců?" „Ale málo — jsme tu samý Krobót." „Jaká je tu škola?" „Jenom německá." „Proč nemáte českou školu?" „A když nám ju nedají." "Kdybyste opravdu chtěli, musili byste tady na Moravě dostat českou školu." „A k čemu to? Páni věděli, proč nám dávají německou školu."

Náves činí velice milý, veselý dojem. Je rozlehlá a vroubena domky „nalíčenými" ostrou jasnou zelení, jež dole jest ohraničena modře, okrasy provedeny jsou červeně. Některé domky mají nátěr bílý s okrasami modrými a červenými. Ráz obce je ryze slovanský. Občanstvo většinou nosí kroj: široké plátěné gatě a hrubou košili. Děti na pastvě mluvily spolu jen krobótsky. Ptal jsem se starého pasáka na další cestu a při tom se ho ptal, zda se Krobóté udrží. Stěžoval si, že mládež mluví moc německy, hlavně k vůli děvčatům z okolních německých vsí, nejvíce z Hrušovan (Grussbach). V nedaleké obci Šanové (Schoenau) jest silná česká

kolonie v cukrovaru hraběte Khuena, kde více než polovina úřednictva a dělnictva je česká.

Dále našel jsem českou menšinu až ve **Znojmě**. V ranních hodinách je Znojmo české, ale k polednímu stává se ryze německým. Prostý lid mluví česky a tvoří značné procento obyvatelstva, přes to však ve veřejném životě není čeština nijak respektována. České nápisy jsou jen na tabulkách u vchodu do města a na státních úřadech — ovšem vedle německých — a pak na české besedě a záložně.

Ze Znojma pustil jsem se drahou ještě jednou na rakouskou půdu a jel až do Bejdova, odkud pak spěchal jsem ku české hranici u Nové Bystřice řádní, znavující rovnou silnicí přes Heidenreichstein, kde jsem již před tím byl, a přes obce Eisgarn a Illmann.

Se zvláštními pocity zastavil jsem se u milníku, značícího hranice mezi Dol. Rakousy a českým královstvím. Usedl jsem na vysoký ten kámen a v mysli probral ještě jednou výsledky svého pětinedělního výletu. Srdce se svíralo při vzpomínce, kolik tisíc umírá pro náš národ v Dol. Rakousích, kolik tisíc našinců pomáhá tam slovanskou krví omlazovati Němce, aby s tím větším úsilím nás mohli potírati.

Tisíce českých duší hyne tam českému národu, aniž by se tento staral o jakoukoli pomoc. A dle mého soudu dosud na mnohých místech pomoci se dá.

Z Třeboňska třeba pomáhati obcím kolem Rabšachu, **Břeclava** musí se státi středem agitace pro Čechy v kraji Valčickém. Jižní Morava sama jest ubohá a úpí pod germanisací, musí se tudíž pomáhati odjinud.

Podaří-li se řádně **sorganisovati českou Vídeň**, stačí si zajisté tato sama a dovede již vydobýti české menšině patřící jí práva. Letošního roku počalo se při sčítání lidu a volbách pomýšleti na důkladnou organisaci Čechů vídeňských; kéž nezůstalo by jen při počátcích!

Přál bych si, aby **mladší směry politické vzaly si organisaci našeho národa jako celku do rukou**. Prospěly by tím nesmírně. My musíme v srdci svém pociťovati, že Čech — ať kdekoli

— jest naším bratrem, jemuž pomáhati jest naší povinností. Mnoho může v tom vykonati žurnalistika, jež soustavným působením může překlenouti propast, která dosud dělí nás od krajanů našich v jiných zemích.

Tak pěkné plány osnoval jsem tam na hranici české. Věřil jsem, že se najdou lidé, kteří budou míti smysl pro práci na povznesení Čechů v Dolních Rakousích i jinde a s touto nadějí v prsou jsem se pustil zase domů do Čech. Večer dorazil jsem do Jindř. Hradce, kde dostaly se mně — po pěti nedělích — zase české noviny do rukou. Chutě počal jsem je pročítati. Ale za chvíli, když viděl jsem, že jejich sloupce věnovány jsou jen osobním věcem, malicherným štvanicím a půtkám, s hnusem jsem noviny odhodil a místo naděje, s kterou jsem vstupoval zase na českou půdu, zahnízdilo se zoufalství.

Všecka práce je marná — projelo mi hlavou — nedojdeš porozumění, jako jsi ho dosud marně pro své plány na české půdě hledal, naše společnost není dosud zralá, aby se vybavila z těch nízkých, špinavých, malých poměrů a vznesla se k vyšším zájmům a cílům. Ať zatím ti tisícové našinců ve smíšených krajích a v cizině umírají — — — — Český národ má jinou práci, než starati se o zmírání svých příslušníků, vždyť on si takový luxus může dopřát!

Seznam věcný.

OBSAH:

DM 12' — aut

